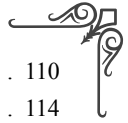
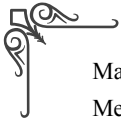

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (<i>Андрій Зіменковський</i>)	5
СЛОВО ВІД УКЛАДАЧІВ	7
СИЛЬВЕТА МИХАЙЛА КОСА – ЛІКАРЯ, НАУКОВЦЯ ТА ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА (<i>Марта Надрага</i>)	10
1. ОПУБЛІКОВАНІ ПРАЦІ МИХАЙЛА КОСА (1897 – 1941)	17
1.1. Наукові статті та науково-популярні розвідки	17
1.1.1. Українською мовою	17
1.1.2. Німецькою мовою	23
1.2. Реферати на сторінках «Лікарського збірника»	24
2. РУКОПИСНІ МАТЕРІАЛИ МИХАЙЛА КОСА З ФОНДІВ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ ЛННБ УКРАЇНИ ІМ. В. СТЕФАНИКА	27
2.1. Неопубліковані праці	27
2.2. Особисті нотатки	27
2.3. Щоденники з часів Першої світової війни	27
3. ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ЛІКАРЯ-ОФТАЛЬМОЛОГА	29
3.1. Листи Михайла Коса	29
3.2. Листи окремих осіб до Михайла Коса	30
4. МАТЕРІАЛИ ДО ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ Д-РА МИХАЙЛА КОСА	31
4.1. Постать офтальмолога в дослідженнях та спогадах	31
4.2. Архівні документи про громадсько-політичне та особисте життя Михайла Коса	47
4.2.1. З фондів ЛННБ України ім. В. Стефаника	47
4.2.2. З фондів ЦДІА України, м. Львів	49
4.2.3. З фондів Австрійського державного архіву, м. Відень	50
ДОДАТКИ	51
Публікації українською мовою	52
Історія окулярів	52
Щіпле не віспи	66
Очні хиби у новобранців	91
Більмо	102
Деструкційний інстинкт	107

Мануїл Гарчя (Manuel Garcia), отець лярінгоскопії.	110
Медицина перед чотирма тисячами літ	114
Чому звізди мають „звіздиистий“ вигляд?	112
Куряча сліпота	125
Henri Dunant (1828–1910)	128
Лікарський гонорар	134
Воєнна слава	139
Чи варта пускати кров і коли?	144
Про лікарську поміч	146
ПУБЛІКАЦІЇ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ	150
Ein Fall von Augenverletzung durch Exercierschuss	150
Augengebrechen der Wehrpflichtigen	152
Erworbenes Ankyloblepharon infolge akuten Trachoms	157
Akute toxische Entzündung beider Sehnerven.	160
Augengebrechen der Wehrpflichtigen : vortrag, gehalten am 21. Februar 1907 im wissenschaftlichen Vereine der Militararzte in Przemysl	162
Tenonitis suppurativa	170
Traumatische Lähmung des Musculus obliquus superior	175
НЕКРОЛОГИ.	178
ФОТОМАТЕРІАЛИ	182
БІОГРАФІЯ МИХАЙЛА КОСА (KOS MICHAEL) ЗА ВІЙСЬКОВИМИ ДОВІДНИКАМИ.	285
СИСТЕМА РАНГІВ У АВСТРО-УГОРСЬКІЙ МОНАРХІЇ	288
ZUSAMMENFASSUNG	289
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.	293

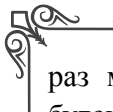
ПЕРЕДМОВА

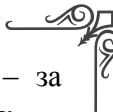
Для чого ця книга? Чого ми намагались досягнути? На нашу думку, Михайло Кос розкрився ще з багатьох своїх сторін, які залишались тривалий час у тіні, а то й узагалі були незнаними широкому загалу читачів. Ми пізнали Коса ще й як блискучого історика медицини, популяризатора медичної науки та філософа, яким, по-суті, і має бути справжній лікар та науковець. Сьогодні філософський акцент лікарського фаху, на жаль, викликає у сучасників щонайменше подив. На прикладі героя цієї праці можна стверджувати всебічну глибоку універсальну підготовку та освіченість лікарів 20 століття – знання як мінімум кількох чужоземних мов, широке коло професійних інтересів (на противагу сьогodнішнім «вузьким» спеціалізаціям), здатність формувати логічні філософські висновки, дбати про майбутнє вітчизняної медицини.

Окремо слід зазначити колоритність мови оригіналу – старобутня українська часів Коса з відтінками місцини, де він народився та мешкав. Тож ми подали його твори мовою оригіналу, бо, хоч і важче читати, та смак часу, слів і зворотів не слід псувати перекладом.

Сьогодні інтерес як медиків, так і пересічних читачів до історії медицини значно згас у порівнянні, скажімо, з минулим століттям. Мабуть, це, насамперед, пов'язане з насиченістю, а то й перенасиченістю нашого сьогodenня інформацією, в основному побутово-суспільного характеру. А може, черговий

раз матеріальне домінує над духовним? Та й справді – за буденними клопотами якось не до історичних розвідок ... Так чи інакше, а історія медицини потребує сьогодні певної промоції (якщо не реанімації). А вітчизняна – і поготів. І такі світлі постаті як Михайло Кос та його неповторні самобутні твори – світоч у темряві забутого минулого. Таємниця завжди приваблює. Особливо таємниця в таємниці. Такою таємницею був Михайло Кос. І ми спробували її привідкрити. Решта – на розсуд читача.

Андрій Зіменковський

Слово від укладачів

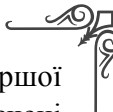

У грудні 2018 р. медична громада відзначила 155-річчя від дня народження Михайла Коса – військового лікаря, учасника Української революції 1917–1921 років, дійсного члена НТШ у Львові, популяризатора медичних знань, публіциста, громадського діяча та палкого патріота.

Внесок д-ра Михайла Коса потребує глибокого дослідження та вивчення. Відомості про нього несистематизовані та розпорошені по різних джерелах. Тому з нагоди ювілею працівники Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького вирішили укласти видання, яке б узагальнювало та систематизувало інформацію про М. Коса, полегшуючи таким чином знайомство з цією багатогранною постаттю та заохочуючи науковців до вивчення першоджерел.

При підготовці видання були опрацьовані документи з фондів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка НАН України (відділу рукописів та відділу україніки), Центрального державного історичного архіву України в місті Львові, відділу рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф. П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка. Крім того, було досліджено матеріали, що зберігаються в Бібліотеці НТШ у Львові, Науковій бібліотеці ЛНМУ ім. Данила Галицького, та електронне зібрання газет і журналів Австрійської національної бібліотеки.

У бібліографічних записах та в текстах статей, вміщених у додатках, укладачі намагалися зберегти правопис, лексику та

стиль викладу, властиві українській мові кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Позиції, не перевірені *de visu*, позначені астериском (*).

Бібліографічний опис здійснено на основі чинного в Україні стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», в описі вжито скорочення слів відповідно до ДСТУ 3582:2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила». Усі бібліографічні записи, отримані в результаті проведеної пошукової роботи, згруповані в чотири розділи та мають наскрізну нумерацію.

Видання складається з передмови, вступної статті, присвяченої ювіляру, бібліографічної частини, додатків та іменного покажчика.

Перший розділ включає бібліографічні описи праць М. Коса, які були опубліковані в період з 1897 р. до 1941 р. Вони згруповані у два підрозділи за мовною ознакою – праці українською мовою та праці німецькою. У межах кожного підрозділу описи розташовані у хронологічній послідовності друку, а в межах одного року – за алфавітом назв публікацій. Деякі праці підписані криптонімами, як наприклад, М. К. чи М. К-сь, або псевдонімом «Лікар». При розшифруванні криптонімів було використано книгу О. І. Дея «Словник українських псевдонімів та криптонімів ХVІ–ХХ ст.» (1969). Також приналежність частини публікацій дру М. Косу засвідчує авторський перелік праць, що зберігається у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника (Ф. 158, од. зб. 15).

Другий розділ вміщує описи архівних документів: щоденників часів Першої світової війни, особистих нотаток та неопублікованих праць.

У третій розділ включено бібліографічні описи епістолярної спадщини, пов'язаної з іменем Михайла Коса. Це особиста й ділова кореспонденція, яка характеризує його як активного громадського діяча, свідомого українця і турботливого товариша. Серед адресатів М. Коса були М. Грушевський, Є. Чикаленко, І. Джиджора, В. Гнатюк, А. Крушельницький та інші.

Четвертий розділ є найбільшим за кількістю включених бібліографічних описів. Він складається з двох підрозділів. У першому зібрано описи друкованих матеріалів, що містять інформацію про громадсько-політичну чи професійну діяльність д-ра М. Коса та охоплюють період за 1895–2018 роки. У другому подано бібліографічні описи архівних документів, які об'єднано у три групи відповідно до установ, у яких зберігаються документи. У межах груп усі описи розташовані в алфавітному порядку.

У додатках подано тексти окремих наукових та популярних праць М. Коса українською та німецькою мовами; некрологи; фотокопії окремих документів та фотографії, що зберігаються в державних архівах України та Австрії, бібліотеках та родинному архіві; фрагменти щоденника періоду Першої світової війни; таблиці «Біографія Михайла Коса (Kos Michael) за військовими довідниками» та «Система рангів у Австро-Угорській монархії».

Іменний покажчик, укладений до бібліографічної частини видання, допоможе орієнтуватись у масиві бібліографічних описів.

Пропоноване видання буде цікавим для наукових працівників, істориків, джерелознавців, краєзнавців, бібліографів, студентів та всіх, хто цікавиться історією України загалом та історією української медицини зокрема.

СИЛЬВЕТА МИХАЙЛА КОСА – ЛІКАРЯ, НАУКОВЦЯ ТА ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА

Михайло Кос народився 1 грудня 1863 р. у м. Комарно на Львівщині. Початкову освіту здобув у польській школі рідного міста. Батько Михайла (теж Михайло) впродовж двох каденцій був бургомістром м. Комарно і співзасновником місцевої читальні товариства «Просвіта». Мати Марія походила зі шляхетської родини Ліщинських. Михайло Кос мав трьох братів. Найстарший – Іван – працював шеф-лікарем полку цісарських тірольських стрільців; другий – Андрій – був адвокатом у Львові, а згодом членом австрійського парламенту від Калущини; наймолодший – Йосиф (батько композитора Анатолія Кос-Анатольського) – завершив медичні студії у Віденському університеті. Усі брати закінчили з відзнакою львівську українську гімназію, а під час вищих студій належали до українських студентських товариств «Січ» у Відні та «Академічна громада» в Кракові. Кожний з них залишив відчутний слід на професійній ниві та у громадському житті, і всі вирізнялись винятковою інтелігентністю й гуманністю.

Шлях медика Михайло Кос обрав у 1882 р., коли вступив на медичний факультет Краківського університету, згодом стажувався у Граці й Відні. Окрім лікарської справи, Михайло цікавився українською й зарубіжною літературою, всесвітньою історією, географією. Він був добре обізнаний зі Святим Письмом (Старого Заповіту) та Талмудом. Мав здібності до вивчення іноземних мов – знав польську, німецьку, англійську, французьку, італійську, російську, сербську та їдиш. За таку ерудицію приятелі й знайомі називали його «ходячою енциклопедією».

Майже все життя Михайло Кос працював військовим лікарем австрійської армії (1888–1917). Кар'єру військового

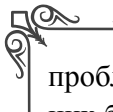
лікаря він розпочав у 1888 р. у Граці в званні Оберарцт (Oberarzt). 1889 р. продовжив службу у 16-му піхотному полку у містах Бельоварі, Требине і Камениці (Хорватія). У 1891 р. був підвищений до Регіментарцт (Regimentarzt) 2 класу, а в 1894 р. – Регіментарцт (Regimentarzt) 1 класу. У 1898 р. Михайла перевели у 90-ий піхотний полк у м. Ярослав. З 1900 р. він почав працювати на посаді головного лікаря у гарнізонному шпиталі в Перемишлі. У 1904 р. Кос отримав звання Штабсарцт (Stabsarzt), а у 1909 р. – Оберштабсарцт (Oberstabsarzt) 2 класу; у 1915 р. був підвищений до Оберштабсарцт (Oberstabsarzt) 1 класу і нагороджений Бронзовою Медаллю Військових Заслуг на Стрічці Хреста Військових Заслуг (Bronze Militärverdienstmedaille am Bande Militärverdienstkreuz).

Михайло Кос радо шукав товариства серед громадських діячів, залюбки долучався до справ найрізноманітніших товариств, зокрема допомагав матеріально. Зокрема, у 1911 р. пожертвував 120 крон на українську приватну школу ім. М. Шашкевича в Перемишлі. Незабаром після переїзду до Перемишля придбав за власні кошти будинок з садом для української студентської бурси.

У 1910 р. Михайло Кос став співзасновником Українського Лікарського Товариства, до якого входили лікарі-українці Галичини. У 1914 р. його обрали членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка. На той час М. Кос уже був автором 14 друкованих наукових статей, та за дорученням Товариства проводив антропометричні обстеження бойків, гуцулів і лемків.

Згодом при НТШ було засновано Математично-природничо-лікарську секцію, яку можна вважати зачатками наукової роботи тогочасних українських лікарів. До «Лікарського збірника», який видавався цією секцією, лікарі, зацікавлені науково-медичною

проблематикою, подавали до публікації свої матеріали. Серед них був і Михайло Кос.

Напередодні Першої світової війни Михайла Коса, як лікаря, що працював у Головному військовому шпиталі в Перемишлі, було призначено викладачем у духовній семінарії, оскільки згідно з наказом Військового Міністерства Австро-Угорщини слухачі четвертого курсу богослов'я Перемишльської Духовної Семінарії зобов'язані були пройти курси надання першої медичної допомоги.

На той час Михайло Кос уже мав дев'ятирічний досвід викладацької роботи. Під час служби у хорватському піхотному полку він проводив подібні навчання з малограмотними жовнірами. Спершу Михайло добре не знав ані хорватської, ані чеської мови, тому йому доводилося приходити до «школи» зі словниками в руках та частенько шукати допомоги у присутніх підofiцерів. За короткий час він зробив несподіване і дуже корисне спостереження, що «жовніри сприймали науку дуже радо і дуже уважно». Вони вчилися перев'язувати рани на руках, ногах, тулубі, голові з великим завзяттям і так уміло, що врешті їх наставник зазначив, що вони це роблять краще, ніж він сам. Михайло Кос говорив своїм учням, що навіть він не мав би того терпіння, що жовнір, – перев'язувати ногу по десять разів, щоб добре виконати вправу. Жовніри з великою цікавістю вивчали будову тіла, скелету, м'язів, систему судин в організмі, процес циркуляції крові тощо. Завжди прослідковувалося в людей велике зацікавлення, значне бажання навчатись корисному та необхідному для життя. Після закінчення курсів жовніри склали іспит перед усіма офіцерами полку.

М. Кос мав велику бібліотеку, яку регулярно поповнював новими книгами. Перед Першою світовою війною він подарував її бібліотеці Товариства ім. Петра Могили в Перемишлі.

У роки визвольних змагань і проголошення Західно-Українська Народна Республіка Михайло Кос проходив службу у складі відділів Української Галицької Армії, котрі дислокувалися у Перемишлі та працював «шефом усіх санітарних відділів міста». Згодом зайнявся гуманітарною опікою полонених та інтернованих українців. Спілкувався з членами Армії Української Народної Республіки. Був палким прихильником гетьманської орієнтації та ідеології В'ячеслава Липинського, а до діяльності Володимира Винниченка ставився дуже критично.

Блискучі знання і багата лікарська практика дали можливість М. Косу гідно проявити себе й у науковій діяльності. Власні праці він друкував у фахових українських виданнях – «Збірнику математично-природничо-лікарської секції НТШ у Львові» («Про скіяскопію», 1899; «Очні хиби у новобранців», 1903; «Лічене трахоми і других запалень злучниці іхтарганом», 1903), «Записках Українського Наукового Товариства» у Києві, а також в популярних виданнях – «Діло», «Перемиський вісник», «Український голос». Окремі статті були надруковані у виданнях австрійського військового міністерства «Wiener medizinische Wochenschrift», «Der Militärarzt».

Його статті довоєнного періоду стосувалися, переважно, медичної просвіти населення. Це, передусім, статті з офтальмології: «Уживане окулярів» (1900), «Очна катаракта» (1901), «Зизоокість» (1901), «Історія окулярів» (1902), «Більмо» (1904), «Надзорість у дітей» (1905), «Куряча сліпота» (1910); публікації науково-популярного характеру: «Щіпле не віспи» (1902), «Невразливість на хвороби» (1903), «Деструкційний інстинкт» (1904), «Медицина перед чотирма тисячами літ» (1906), «Чому звізди мають “звіздистий” вигляд» (1907). З-під його пера вийшли і статті біографічного характеру. Зокрема «Мануїл Гарсія» (1905) – про видатного

іспанського співака і композитора, винахідника ларингоскопа та «Henri Dunant» (1910) – про швейцарського філантропа та співзасновника Товариства Червоного Хреста, першого лауреата Нобелівської премії миру. Піднімав він й актуальні теми: «Лікарський гонорар» (1910), «Воєнна слава» (1912).

Деякі наукові праці Михайла Коса вийшли окремими виданнями, а «Трахома» (1907) та «Про полові справи» (1912) були неодноразово перевидані.

Після війни Михайло Кос друкувався переважно у перемишльських виданнях. Найважливіші праці цього періоду – «Про скалічення очей», «Про лікарську поміч», «Чи варто пускати кров і коли?», «Сахарин», «Волос в оці» (усі – 1920 р.). На основі свого досвіду викладання курсу невідкладної допомоги написав статтю «До болючого питання» (1925).

Варто виділити працю Михайла Коса «Воєнна слава», у якій представлено похід Наполеона на Росію 1812 р. з погляду військового лікаря. Він наводить дані про епідемії та інші хвороби, які супроводжували французьку армію впродовж походу, аналізує причини виникнення цих несприятливих ситуацій. Найголовнішою з цих причин, на думку автора, була неналежна організація лікарської роботи.

У статті «Щіпле не віспи» М. Кос звертає увагу на таку актуальну на той час проблему, як протидія епідемії віспи. Він здійснив детальний історичний огляд захворювань на віспу, подав історію вакцинації від неї, яка вперше була запроваджена в англійській армії ще у 1800 р. Автор звернув увагу на те, що велику роль у поширенні щеплення відіграли військові, адже саме під час воєн спалахували найбільші епідемії віспи. Наводячи позитивний досвід Німеччини, автор робить висновок про безумовну користь щеплення і підтримує введення закону про його обов'язковість.

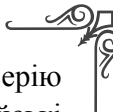

У статті «Очні хиби у новобранців» військовий лікар торкнувся проблеми медичного обстеження призовників. На матеріалах власних досліджень (а М. Кос здійснював обстеження призовників у гарнізонних шпиталях Ярослава та Перемишля впродовж 3 років) автор проаналізував труднощі, з якими може зіткнутися лікар-окуліст при обстеженні новобранця, та способи їх подолання. Особливу увагу він звернув на проблему симуляції різних зорових вад, вказуючи, що призовники не зацікавлені у співпраці з лікарем.

У статті М. Коса «Henri Dunant (1828–1910)» йдеться про першу спробу врегулювати правила поводження з військовополоненими на міжнародному рівні. Особливу увагу автор звернув на постать Анрі (Генрі) Дюнанна – одного з ініціаторів прийняття Женевської конвенції 1864 р. М. Кос коротко проаналізував важке становище, у якому перебували солдати, які потрапили в полон. Він звернув увагу, що хоча й раніше здійснювалися поодинокі спроби полегшити долю військовополонених, однак саме А. Дюнан висунув ідею створити міжнародний регулюючий орган у цій справі. Результатом діяльності А. Дюнанна та його однодумців стало прийняття Женевської конвенції 1864 р. – міжнародного акту, що забезпечував недоторканість польових медичних працівників і військових шпиталів, урівнював поранених незалежно від воюючої сторони, а також регулював відносини щодо персоналу та майна військових шпиталів.

Окрім таланту до науки, Михайло Кос проявив себе і як гарний літератор. Побувавши в багатьох країнах Європи та Азії, він талановито описав свої подорожі. У 1908 р. відвідав Наддніпрянську Україну, де зустрівся з відомим істориком Дмитром Яворницьким. Згодом побував у Москві, Петербурзі, Прибалтиці, Норвегії, Німеччині, Франції, Греції, Італії, Болгарії.

Про свої подорожі країнами Європи М. Кос написав серію репортажів «Листи з дороги». У них пропагував європейські норми побуту. Цій же темі присвятив художній твір «Верба», який так і не був надрукований. Опублікував цикл статей про подорожі до Північної Америки та Тунісу. Залишив щоденники і записники часу Першої світової війни (німецькою мовою). Збереглося також його листування з рідними та видатними діячами культури – В. Щуратом, Є. Чикаленком, А. Крушельницьким, В. Гнатюком та іншими.

Михайло Кос був великим гуманістом, вважаючи справжнім лікарем лише того, хто має велику душу і повне посвяти серце, хто працює для великої ідеї з любов'ю до терплячого ближнього. У одній зі своїх статей зауважив: «Лікарі можуть бути горді, що до їхньої когорти зачисляється сам Ісус із Назарета, повний любові до бідного, хворого, змозоленого люду».

Помер Михайло Кос у 1930 р. в Перемишлі у віці 67 років. Євген Чикаленко у своїх щоденниках так відгукувався про нього: «Зблизився я і з д-ром мед. Михайлом Косом, незвичайно талановитою людиною ... він міг би бути знаменитим університетським професором». Газета «Діло», повідомляючи про смерть М. Коса, підсумувала: «...Усе життя був добрим, чесним, відданим громадянином».

Марта Надрага

1. ОПУБЛІКОВАНІ ПРАЦІ МИХАЙЛА КОСА

1.1. НАУКОВІ СТАТТІ ТА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ РОЗВІДКИ

1.1.1. Українською мовою

1897

1. Чума / М. К-ъ // Дѣло. – 1897. – 5 (17) лютого (чис. 28). – С. 1; 6 (18) лютого (чис. 29). – С. 1.

1899

2. Про скіяскопію / Михайло Кос // Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. V, вип. II. Лікарський збірник. Т. V, вип. II. – Львів : накладом Т-ва. З Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1899. – С. 1–9.

1900

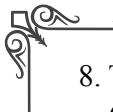

3. Уживанє окулярѡвъ / Мих. Косъ // Дѣло. – 1900. – 31 марта (13 цвѣтня) (чис. 74). – С. 1–2.

1901

4. Зизоокість / М. К. // Дѣло. – 1901. – 9 (22) серпня (чис. 178). – С. 1; 10 (23) серпня (чис. 179). – С. 1.
5. Очна катаракта / М. К. // Дѣло. – 1901. – 4 (17) липня (чис. 148). – С. 1–2.

1902

6. История окулярів / Михайло Кос // Дѣло. – 1902. – 20 марта (2 цвѣтня) (чис. 65). – С. 1–2; 21 марта (3 цвѣтня) (чис. 66). – С. 1–2; 22 марта (4 цвѣтня) (чис. 67). – С. 1–2.
7. Перемінарасіродів/зфр. переклав д-р М. Кос // Діло. – 1902. – 10 (23) вересня (чис. 202–203). – С. 1–2. – Пер. статті д-ра P. Desfosses, опублікованої в журналі «La Presse Médicale».

-
-
8. Трахома / Мих. Кос // Діло. – 1902. – 26 вересня (9 жовтня) (чис. 216). – С. 1–2.

1903

9. Ліченє трахоми і других запалень злучниці іхтарганом / Михайло Кос // Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. IX. – Львів : накладом Т-ва. З Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1903. – С. 1–6.
10. Невражливість на хороби (Immunitaet) / за Берінгом переповів др. Михайло Кос // Діло. – 1903. – 30 грудня (12 січня 1904 р.) (чис. 291). – С. 1–2 ; 31 грудня (13 січня 1904 р.) (чис. 292). – С. 1–2.
11. Очні хиби у новобранців: (виклад виголошений 3. цвітня 1902 в науковім товаристві військових лікарів в Перемишли) / Михайло Кос // Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. IX. – Львів : накладом Т-ва. З Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1903. – С. 1–10.
12. Щіпленєвіспи/МихайлоКос//Діло.–1903.–7(20)падолиста (чис. 253). – С. 2 ; 11 (24) падолиста (чис. 254 і 255). – С. 2 ; додаток до 11 (24) падолиста (чис. 254 і 255). – С. 2 ; 14 (26) падолиста (чис. 257). – С. 2 ; 15 (27) падолиста (чис. 258). – С. 2 ; 18 падолиста (1 грудня) (чис. 261). – С. 2 ; 19 падолиста (2 грудня) (чис. 262). – С. 2.

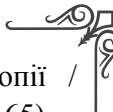
1904

13. Більмо / Мих. Кос // Діло. – 1904. – 20 серпня (2 вересня) (чис. 187). – С. 1–2.

1905

14. Деструкційний інстинкт / Лікар // Діло. – 1905. – 24 лютого (9 марця) (чис. 44). – С. 1. – «Лікар» – псевдонім д-ра Михайла Коса.

-
-
15. Мануїл Гарчя (Manuel Garcia), отець лярінгоскопії / М. Кос // Діло. – 1905. – 21 марця (3 цвітня) (чис. 65). – С. 1–2.
16. Надзорість у дітей / Михайло Кос // Руска хата (Львів). – 1905. – 5 січня (чис. 1). – С. 7–9.
17. Про полові справи / Михайло Кос. – Львів, 1905. – 54 с. – (Літературно-наукова бібліотека ; ч. 108).

1906

18. Медицина перед чотирма тисячами літ / М. К. // Діло. – 1906. – 22 червня (5 липня) (чис. 129). – С. 1–2.

1907

19. [Рецензія] / М. Кос // Літературно-науковий вістник. – 1907. – Т. XXXVII, кн. I. – С. 185–187. – Рец. на кн.: Гігієна нервового і духового життя / Август Форель ; пер. Евген Бурачинський. – Львів : накладом Українсько-Руської Видавничої Спілки, 1906. – (Літературно-Наукова Бібліотека ; ч. 107).
20. Чому звізди мають «звіздистий» вигляд? / Михайло Кос // Діло. – 1907. – 15 (28) січня (чис. 11). – С. 1.
21. Чому не хотіли поховати годжу з Устя?: [про магометанського священика (годжу), що проживав в селі Устя (південна Герцеговина)] / М. К. // Діло. – 1907. – 16 (29) січня (чис. 12). – С. 1–2.
22. *Грахома / М. Кос. – Перемишль : Друк. гр.-кат. Капітули, 1907. – 8 с.

1908

23. Про полові справи [Електронний ресурс] / Михайло Кос. – Друге розширене виданє з образками. – Львів : накладом Українсько-Руської Видавничої Спілки. З друкарні Наук. Т-ва імени Шевченка, 1908. – (Літературно-Наукова

* Не перевірено *de visu*.

Бібліотека ; ч. 108). – 91 с. – Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Kos_Mykhailo/Pro_polovi_spravy_vyd_1908.pdf (дата звернення : 12.08.2018). – Назва з екрана.

1909

24. Про лікарські рецепти / М. Кос // Діло. – 1909. – 7 серпня (25 ст. ст. липня) (чис. 172). – С. 1.

1910

25. Henri Dunant (1828–1910) / М. Кос // Діло. – 1910. – 29 (16 ст. ст.) грудня (чис. 290). – С. 1 ; 30 (17 ст. ст.) грудня (чис. 291). – С. 1.
26. Куряча сліпота / Михайло Кос // Діло. – 1910. – 17 (4 ст. ст.) серпня (чис. 182). – С. 1–2.
27. Лікарський гонорар / Михайло Кос // Діло. – 1910. – 8 лютого (26 ст. ст. січня) (чис. 29). – С. 1–2.
28. [Рецензія] / М. Кос // Літературно-науковий вістник. – 1910. – Т. LI, кн. IX. – С. 565–567. – Рец. на кн.: Збірник медичної секції Українського Наукового Товариства в Києві / ред. комітет: М. А. Галін, О. Г. Черняхівський. – Київ, 1910. – Кн. 1. – 121 с.

1912

29. Военна слава / М. Кос // Діло. – 1912. – 4 н. ст. падолиста (22 ст. ст. жовтня) (чис. 249). – С. 1–2.
30. Клінічний причинок до пізнання виливу крові перед сітківку (Haemorrhagia graeretinalis) / Михайло Кос // Збірник медичної секції Українського Наукового Товариства в Києві. – Київ, 1912. – Кн. 2. – С. 5–11.
31. Про полові справи / Михайло Кос. – [3-тє вид.]. – Львів : Українсько-Руська Видавнича Спілка, 1912. – 101 с. – (Літературно-наукова бібліотека ; ч. 108).

1913

32. Про будову очий / М. Кос // Здоровле. – 1913. – Чис. 7. – С. 105–107 ; Чис. 8. – С. 113–118.
33. Хиби очий у новобранців : [відчит виголошений 8. лютого 1913 в товаристві військових лікарів в Перемишлі] = Augengebrechen der Wehrpflichtigen / Михайло Кос // Збірник медичної секції Українського Наукового Товариства в Києві. – Київ : Друкарня «С. В. Кульженка», 1913. – Кн. 3. – С. 5–19 : табл.

1914

34. Про ліченє трахоми / М. Кос // Здоровле. – 1914. – Чис. 3. – С. 34–36.

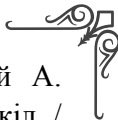
1916

35. Про полові справи / Михайло Кос. – 4-те вид. – Вінніпег : накладом «Руської Книгарні», 1916. – 47 с. : іл.
36. Про полові справи / Михайло Кос. – 4-е змінєне виданє з образками. – Вінніпег : накладом «Руської Книгарні», 1916. – 80 с.

1920

37. З подорожи по Норвегії / Кос Михайло // Крушельницький А. Українська читанка для третої кляси середних шкіл / Антін Крушельницький ; зладив Іван Копач. – Друге, за згодою автора змінєне, виданє. – Львів : накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка. З друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1920. – С. 220–225.
38. Москва / Кос Михайло // Крушельницький А. Українська читанка для третої кляси середних шкіл / Антін Крушельницький ; зладив Іван Копач. – Друге, за згодою автора змінєне, виданє. – Львів : накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка. З друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1920. – С. 269–271.

-
-
-
39. На Запорожжю / Михайло Кос // Крушельницький А. Українська читанка для другої класи середніх шкіл / Антін Крушельницький ; зладив Іван Копач ; ілюстрації Володимира Кобринського. – Друге, змінене виданє. – Львів : накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка. З друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1920. – С. 180–185 : іл.
40. Про лікарську поміч / М. Кос // Український голос (Перемишль). – 1920. – 5 вересня (чис. 26). – С. 1.
41. Про скалічення очей / М. Кос // Український голос (Перемишль). – 1920. – 29 серпня (чис. 25). – С. 2.
42. Сахарина уживається нині замість цукру / М. Кос // Український голос (Перемишль). – 1920. – 4 січня (чис. 1) – С. 4. – Рубр.: Всячина. – Дана публікація більш відома під назвою «Сахарин».
43. Трахома / Михайло Кос // Крушельницький А. Українська читанка для другої класи середніх шкіл / Антін Крушельницький ; зладив Іван Копач ; ілюстрації Володимира Кобринського. – Друге, змінене виданє. – Львів : накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка. З друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1920. – С. 246–250.
44. Чи варта пускати кров і коли? / М. Кос // Український голос (Перемишль). – 1920. – 10 жовтня (чис. 31). – С. 2.

1921

45. Волос в оці / М. Кос // Український голос (Перемишль). – 1921. – 25 вересня (чис. 39). – С. 3.

1922

46. З подорожі по Норвегії / Кос Михайло // Крушельницький А. Сьома читанка для сьомого року науки в Єдиній школі; для третьої класи старшої основної школи; для третьої класи середніх шкіл / Антін Крушельницький. – Пяте видання. – Київ ; Відень ; Львів : Чайка, [1922]. – С. 297–302.

-
-
-
47. Москва / Кос Михайло // Крушельницький А. Сьома читанка для сьомого року науки в Єдиній школі; для третьої кляси старшої основної школи; для третьої кляси середніх шкіл / Антін Крушельницький. – Пяте видання. – Київ ; Відень ; Львів : Чайка, [1922]. – С. 344–346.
48. Про полові справи / Михайло Кос. – Пяте змінене виданє з образками. – Вінніпег : накладом Укр. Книгарні ім. Т. Шевченка, 1922. – 60 с. : іл.

1923

49. Про полові справи / Михайло Кос. – Нью Йорк : накладом Січового Базару, 1923. – 71 с.

1925

50. До болючого питання / М. Кос // Український голос (Перемишль). – 1925. – 6 грудня (чис. 49). – С. 1.

1941

51. Про полові справи [Електронний ресурс] / Михайло Кос. – Пяте змінене видання з образками. – Вінніпег, Ман. : накладом Укр. Книгарні, 1941. – 63 с. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12543/file.pdf> (дата звернення : 12.07.2018). – Назва з екрана.

1.1.2. Німецькою мовою

1900

52. Ein Fall von Augenverletzung durch Exercierschuss / Michael Kos // Der Militärarzt. – 1900. – 23 Februar (№ 4). – S. 49–51.

1902

53. Augengebrechen der Wehrpflichtigen / Michael Kos // Der Militärarzt. – 1902. – 21 November (№ 21–22). – S. 161–164 ; 26 December (№ 23–24). – S. 184–186.

1903

54. Erworbenes Ankyloblepharon infolge akuten Trachoms / Michael Kos // Wiener Medizinische Wochenschrift. – 1903. – 22 August (№ 34). – S. 1614–1616.

1905

55. Akute toxische Entzündung beider Sehnerven / Michael Kos // Wiener Medizinische Wochenschrift. – 1905. – 11 März (№ 11). – S. 527–528.

1907

56. Augengebrechen der Wehrpflichtigen : vortrag, gehalten am 21. Februar 1907 im wissenschaftlichen Vereine der Militärärzte in Przemysl / Michael Kos // Der Militärarzt. – 1907. – 23 August (№ 15–16). – S. 211–216 ; 13 September (№ 17–18). – S. 230–234.
57. Tenonitis suppurativa / Michael Kos // Wiener Medizinische Wochenschrift. – 1907. – 29 Juni (№ 27). – S. 1324–1330.

1908

58. Traumatische Lähmung des Musculus obliquus superior / Michael Kos // Wiener Medizinische Wochenschrift. – 1908. – 14 März (№ 11). – S. 552–553.

1913

59. *Augengebrechen der Wehrpflichtigen / Michael Kos // Der Militärarzt. – 1913. – № 21. – Опис укладено за архівними відомостями (Ф. 158, спр. 15, арк. 17).

1.2. РЕФЕРАТИ НА СТОРІНКАХ «ЛІКАРСЬКОГО ЗБІРНИКА»

60. [Реферат] / Михайло Кос // Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства

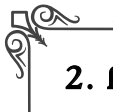
імени Шевченка. Т. V, вип. I. Лікарський збірник. Т. II, вип. I. – Львів : накладом Т-ва. З Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1899. – С. 42–43. – Реф. на ст.: *Rôle de la cornée dans l'absorption des collyres / Ubry et Frézals // Archives d'ophtalmologie.* – 1899. – № 3.

61. [Реферат] / Михайло Кос // Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. V, вип. II. Лікарський збірник. Т. V, вип. II. – Львів : накладом Т-ва. З Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1899. – С. 36–37. – Реф. на ст.: *La perception de la couleur et l'acuité visuelle pour les caractères sur fond gris variable / Neuschuller // Archives d'ophtalmologie.* – 1899. – № 9.
62. [Реферат] / Михайло Кос // Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. V, вип. II. Лікарський збірник. Т. V, вип. II. – Львів : накладом Т-ва. З Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1899. – С. 38. – Реф. на ст.: *Des névrites optiques liées aux sinusites sphénoïdales et aux maladies de l'arrière-cavité des fosses nasales / De Lapersonne // Archives d'ophtalmologie.* – 1899. – № 9.
63. [Реферат] / Михайло Кос // Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. VI, вип. II. Лікарський збірник. Т. II, вип. II. – Львів : накладом Т-ва. З Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1900. – С. 39–40. – Реф. на ст.: *Chancre syphilitic de la conjonctive bulbaire / Sourdille // Archives d'ophtalmologie.* – 1900. – № 4.
64. [Кос М.] [Реферат] / М. К. // Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. VIII, вип. I. Лікарський збірник. Т. III, вип. II. – Львів : накладом Т-ва. З Друк. Наук. Т-ва

ім. Шевченка, 1901. – С. 8–9. – Реф. на ст.: Des troubles et des déformations pupillaires chez les vésaniques / Marandon de Montyel // La presse médicale. – 1901. – № 75.

65. [Кос М.] [Реферат] / М. К. // Там само. – С. 9. – Реф. на ст.: Recherches cliniques sur le strabisme des nouveaunés. Le strabisme fonctionnel congenital existe-t-il? / Scrinii // Archives d'ophtalmologie. – 1901. – № 5.
66. [Кос М.] [Реферат] / М. К. // Там само. – С. 9. – Реф. на ст.: Les résultats définitifs de mes recherches sur l'influence de la lumière voltaïque sur la peau / Maklakoff // Archives d'ophtalmologie. – 1901. – № 5.
67. [Кос М.] [Реферат] / М. К. // Там само. – С. 10. – Реф. на ст.: De l'acuité visuelle au point de vue médicolégal / Péchin // Archives d'ophtalmologie. – 1901. – № 3.
68. [Кос М.] [Реферат] / М. К. // Там само. – С. 10. – Реф. на ст.: Die Klinischen und anatomischen Augenhinter – grunderkrankungen eines Falles von Leukaemia lienalis / Bondi // Prager Medic. Wochenschrift. – 1901. – № 26.
69. [Кос М.] [Реферат] / М. К. // Там само. – С. 10–11. – Реф. на ст.: La gangrène bénigne des paupières / Roger et Weil // La presse médicale. – 1901. – № 76.
70. [Кос М.] [Реферат] / М. К. // Там само. – С. 11. – Реф. на ст.: Trois cas de Kératocone / Badal // Archives d'ophtalmologie. – 1901. – № 8.
71. [Кос М.] [Реферат] / М. К. // Там само. – С. 11. – Реф. на ст.: Ueber die indicationen zur Operation des Altersstaares / Bondi // Wiener Medic. Presse. – 1901. – № 30.
72. [Кос М.] [Реферат] / М. К. // Там само. – С. 61–62. – Реф. на ст.: La paralysie faciale périphérique avec paralysie associée de la VI-e paire / Raymond // La presse médicale. – 1902. – № 1.

2. РУКОПИСНІ МАТЕРІАЛИ МИХАЙЛА КОСА З ФОНДІВ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ ЛННБ УКРАЇНИ ІМ. В. СТЕФАНИКА

2.1. НЕОПУБЛІКОВАНІ ПРАЦІ

73. “Верба” – алегорична новела. 1910 [Рукопис] : автограф // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 13. – 4 арк.
74. “Про короткий зір (міопія, короткозорість)” – популярна стаття [Рукопис] : автограф // Там само. – Од. зб. 14. – 1 арк.
75. Психологічне оповідання. [“Volenti non fit injuria”]. 1893 [Рукопис] : чорновий автограф // Там само. – Од. зб. 12. – 4 арк.

2.2. ОСОБИСТІ НОТАТКИ

76. Записна книжка з часів I-ої світової війни. 1914–1915 [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 27. – 15 арк.
77. Подорожні записки з часу перебування в Німеччині та Франції. Т. 1. 1903 [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 17. – 62 арк.
78. Подорожні записки з часу перебування в Німеччині та Франції. Т. 2. 1903 [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 18. – 37 арк.

2.3. ЩОДЕННИКИ З ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

79. Щоденник з часів I-ої світової війни. Кн. 1 : 1914–1915 [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 19. – 38 арк.

-
-
-
80. Кн. 2 : 1915 [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 20. – 46 арк.
81. Кн. 3 : 1915 [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 21. – 7 арк.
82. Кн. 4 : 1915 [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 22. – 23 арк.
83. Кн. 5 : 1915 [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 23. – 23 арк.
84. Кн. 6 : 1916 [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 24. – 35 арк.
85. Кн. 7 : 1916–1917 [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 25. –
34 арк.
86. Кн. 8 : 1917–1918 [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 26. –
28 арк.

3. ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ЛІКАРЯ-ОФТАЛЬМОЛОГА

3. 1. ЛИСТИ МИХАЙЛА КОСА

87. «Reisebriefe» (Листи з дороги) – подорожні записки у формі листів з Горіцїї, Мілана, Монте-Карло, Монако, Марселя, Женеви, Відня, Афін, Софії. 1895–1896 [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 16. – 79 арк.
88. До Крушельницького А. [Рукопис] // ЦДІА України, м. Львів. – Ф. 361 (Крушельницький Антін), оп. 1, од. зб. 87. – Арк. 18–23.
89. Лист до Василя Щурата. [Перемишль], 31.3.1900 [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 206 (Щурат Василь), од. зб. 515. – 2 арк.
90. Лист до Є. Чикаленка. Перемишль, 2.1.1921 // Євген Чикаленко. Щоденник. (1921). – Київ : Темпора, 2015. – С. 44–45.
91. Листи до батьків. 1896. Афіни, Константинополь [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 28. – 16 арк.
92. *Листи до М. С. Грушевського [Рукопис] // ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 1235 (Грушевські), спр. 557. – 23 с. – 10 листів. – 1903–1908 рр.
93. Листи Коса М. та ін. до Гнатюка В. [Мікрофільм] // ЦДІА України, м. Львів. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, од. зб. 2275. – Арк. 7, 8, 9, 11, 12, 13, 16–18.
94. Листи Коса М. та ін. до Гнатюка В. [Мікрофільм] // Там само. – Од. зб. 2289. – Арк. 23.

-
-
-
95. Листи Коса М. та ін. до Джиджори І. [Мікрофільм] // Там само. – Од. зб. 2316. – Арк. 51, 52, 52зв.
 96. Листи М. Коса до Гнатюка В. М. 1906 – 1912. Перемишль [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – Ф. 34 (Гнатюк Володимир Михайлович), спр. 281. – 4 арк.
 97. Листи М. Коса до Садовського Володимира Домета, священника [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – Ф. 9, спр. 1987/20. – 4 арк.

3.2. ЛИСТИ ОКРЕМИХ ОСІБ ДО МИХАЙЛА КОСА

98. Др. Брана (Bрана J., dr). Листи до Коса М. 1917. Москва, Нодьварод [Рукопис] // ЛННБУ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 33. – 2 арк.
99. Кос Іван. Листи до Коса М. 1892–1917. Інсбрук, Юр'єв Подольський [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 29. – 3 арк.
100. Озаркевич Євген. До Михайла Коса. Львів. 15/11[1]899 [р.] // Озаркевич Є. Праці / Євген Озаркевич ; упоряд.: Я. Ганіткевич, П. Пундій ; під заг. ред. Я. Ганіткевича. – Львів : Каменяр, 1999. – С. 261–262.
101. Озаркевич Євген, редактор «Лікарського збірника». Лист до Коса М. 1899. Львів [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 30. – 1 арк.
102. Садовський В. Листи до Коса М. 1917. Тара [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 31. – 3 арк.
103. Чикаленко Є. Листи до Коса М. 1923. Відень, Рабенштейн [Рукопис] // Там само. – Од. зб. 32. – 4 арк.

4. МАТЕРІАЛИ ДО ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ Д-РА МИХАЙЛА КОСА

4.1. ПОСТАТЬ ОФТАЛЬМОЛОГА В ДОСЛІДЖЕННЯХ ТА СПОГАДАХ

104. Виказ передплатників Літ. Наук. Вістника (крім Росії) в 1907 р. Стан із днем 20 грудня, 1907 // Літературно-науковий вістник. – 1907. – Т. XL, кн. XI. – С. 1–18. – Дана публікація має самостійну нумерацію сторінок, яка починається з «1».

С. 10: в переліку – М. Кос.

105. Воробкало Дз. «Ходяча енциклопедія» із великим серцем, або історія першого українця-окуліста в Галичині / Дзвінка Воробкало // За вільну Україну. – 2016. – 18 серпня (№ 32). – С. 10.

106. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів, 2004. – 365 с.

С. 43, 61, 63, 64, 74, 237: про М. Коса.

107. Ганіткевич Я. Медична секція Українського наукового товариства в Києві – перша наукова організація українських лікарів у Наддніпрянській Україні / Ярослав Ганіткевич // Лікарський збірник. Нова серія. Т. XII. До 80-ліття від дня народження Павла Пундія / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові, Лікар. комісія, Укр. лікар. т-во у Львові, Наук. т-во ім. Шевченка в США, Осередок у Чикаго ; ред. кол.: І. Даценко (гол. ред.) [та ін.]. – Львів ; Чикаго, 2003. – С. 176–183.

С. 177, 181: про наукову діяльність М. Коса.

108. Ганіткевич Я. Український медичний календар / Ярослав Ганіткевич ; Нац. наук. мед. б-ка України. – Київ, 2016. – 218 с.

С. 40, 89, 90, 117: про М. Коса.

109. Ганіткевич Я. Український медичний календар на 2013 рік / Ярослав Ганіткевич ; Нац. наук. мед. б-ка України. – Київ, 2012. – 68 с.

С. 31, 33, 63: про М. Коса.

110. Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи : біографічні нариси та бібліографія / Ярослав Ганіткевич. – Львів, 2002. – 540 с.

С. 251, 315, 317: про М. Коса.

111. Ганіткевич Я. Як закінчив життя контр-адмірал Ярослав Окуневський [Електронний ресурс] / Ярослав Ганіткевич // Наукове товариство ім. Шевченка : онлайн-журн. т-ва. – 2013. – Режим доступу: <http://ntsh.org/content/yak-zakinchiv-zhittya-kontr-admiral-yaroslav-okunevskiy> (дата звернення : 12.07.2018). – Назва з екрана.

Згадки про М. Коса.

112. Глушко М. Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (кінець ХІХ – 30-ті роки ХХ століття) / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2010. – Вип. 45. – С. 413–436.

С. 423: згадка про М. Коса як учасника антропологічних експедицій.

113. Гнатюк В. Наукове Товариство імени Шевченка у Львові. З нагоди 50-літньої річниці його заснування (1873–1923) / Володимир Гнатюк // Літературно-науковий вістник. – 1925. – Т. LXXXVI, за січень (кн. 1). – С. 76–86.

С. 86: згадка про М. Коса.

114. Гуцаленко Т. Кос Михайло Михайлович / Т. Гуцаленко // Українська журналістика в іменах : матеріали до

енциклопедичного словника / за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 160–166.

115. Гуцаленко Т. Кос Михайло Михайлович / Т. Гуцаленко // Українська журналістика в іменах : матеріали до енциклопедичного словника / за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2002. – Вип. 9. – С. 146–151.
116. Даценко І. Еколого-гігієнічні проблеми в працях Є. Озаркевича / Ірина Даценко // Лікарський вісник : журн. Укр. лікар. т-ва Півн. Америки. – 1994. – Рік ХLI, чис. 3. – С. 176–180.

С. 177: згадка про М. Коса.

117. Демус П. Українські лікарі в Галичині до Першої світової війни (Загальний огляд діяльності і досягнень) / Пилип Демус // Пропам'ятна книга з нагоди 40-ліття УЛТПА (Чікагський період 1975-1990) / ред. кол.: П. Джуль (гол. ред.) [та ін.]. – Чікаго, 1990. – С. 15–22.

С. 17, 18: згадка про друковані праці М. Коса у «Збірнику математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імени Шевченка».

118. Д-р Михайло Кос : [некролог] // Діло. – 1930. – 15 лютого (чис. 35). – С. 6.
119. *Д-р Михайло Кос : [некролог] // Народній ілюстрований календар Товариства «Просвіта» на звичайний рік 1931. – Львів : коштом Товариства «Просвіта» у Львові. З друкарні Видавничої Спілки «Діло», 1930.
120. Д-р Михайло Кос : [про лікаря-стоматолога, родича М. Коса] // Пундій П. Лікарський збірник. [Ч. 2]. Біографії. Некрологи / Павло Пундій ; Наук. т-во ім. Шевченка в ЗСА, Осередок в Чікаго. – [Б. м. : б. в.], [2002]. – С. 365.
- С. 365: згадка про М. Коса (офтальмолога).*
121. Др Михайло Кос... : [некролог] // Український голос (Перемишль). – 1930. – 23 лютого (чис. 7). – С. 5–6.

122. Дроздовська О. Здоров'я : [про друк. орган, присвячений санітарно-гігієнічним справам укр. народу] / О. Дроздовська // Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : [в 4 т.] : історико-бібліогр. дослідж. Т. 4. 1911–1916 рр. / уклад.: М. М. Романюк, М. В. Галушко, Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2014. – С. 143–146.

С. 144, 145: згадка про М. Коса як автора матеріалів, надрукованих в даному щомісячнику.

123. Д-р'я Михайло Косъ зъ Беловара : [повідомлення про подарунок товариству «Львівський Боян» збірника хорватсько-словенських композицій для чоловічого хору] // Дѣло. – 1895. – 12 (24) червня (чис. 129). – С. 3.

124. З Товариства (вересень–грудень 1899 р.) // Записки Наукового товариства імени Шевченка / під ред. М. Грушевського. – Львів : накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка. З друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1900. – Т. XXXIII, кн. I. – С. 1–5. – Нумерація сторінок для кожної публікації в «Записках ...» починається з «1».

С. 4: згадка про М. Коса.

125. Заяць І. Літопис української державної гімназії в Перемишлі / Іван Заяць // «Де срібнолентий Сян пливе» : пропам'ятна книга ювілею 50-ліття Української державної гімназії в Перемишлі. 1888–1938 : альманах. – Перемишль : накладом Ювілейного комітету, 1938. – С. 16–27.

С. 24–25: про допомогу М. Коса учням гімназії.

126. Іван Куровець. Лицар галицької медицини / упоряд. В. Семенів. – Львів : Друкарські куншти, 2014. – 147 с.

С. 5, 117: згадка про М. Коса.

127. Козакевич О. Як повстало наше лікарське товариство / О. Козакевич // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної Громади : до 100-річчя Українського

лікарського товариства у Львові : [зб. статей]. – Репринт. вид. – [Львів] : [Галицька вид. спілка], [2009]. – С. 3–13. – (Нова медична бібліотека ; вип. 9). – Вих. дані першого видання : Львів : з друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові, 1935.

С. 7, 8: згадки про М. Коса.

128. Козьоринський О. Самоосвітні кружки гімназійної молоді / Олекса Козьоринський // «Де срібнолентий Сян пливе» : пропам'ятна книга ювілею 50-ліття Української державної гімназії в Перемишлі. 1888–1938 : альманах. – Перемишль : накладом Ювілейного комітету, 1938. – С. 194–197.

С. 196: про бібліотеку М. Коса.

129. Колянчук О. Він лікував, учив і виховував : [про Михайла Коса – першого в історії Галичини українця-окуліста] / Олександр Колянчук, Володимир Семенів // Народне здоров'я. – 2015. – Квітень (№ 4). – С. 4.
130. Колянчук О. За нашу і вашу свободу. Учасники українських визвольних змагань 1917–1921 рр. Місця пам'яті в Польщі : довідник / Олександр Колянчук ; за ред. С. Золотаря. – Дрогобич : Коло, 2018. – 287 с.

С. 199: коротка довідка про М. Коса;

С. 231: фото могили М. Коса в Перемишлі.

131. Колянчук О. Михайло Кос / Олександр Колянчук // Стех Я. Пропам'ятна книга українських діячів Перемищини ХІХ–ХХ століть : збірник есеїв. Ч. 1 / Ярослав Стех. – Перемишль ; Львів : Сполом, 2006. – С. 214–215.
132. Колянчук О. Полковник Михайло Кос / Олександр Колянчук // Український альманах. 2003. – Варшава : Об'єднання українців у Польщі, 2003. – С. 254–256.
133. Колянчук О. М. Кос Михайло Михайлович / О. М. Колянчук // Енциклопедія сучасної України. Т. 14. Кол–Кос. – Київ, 2014. – С. 637.

134. Комарно – Рудки та околиця : збірник історично-мемуарних, геогр. і побутових матеріалів / ред. кол.: В. Лев (гол. ред.), М. Галун-Блок, А. Гладилевич [та ін.]. – Нью Йорк ; Париж ; Сидней ; Торонто, 1987. – 702 с. – (Український Архів ; т. 43).

С. 181, 266: згадки про М. Коса.

135. Коренець Д. У гостині в Е. Чикаленка / Д. Коренець // Діло. – 1931. – 23 квітня (чис. 87). – С. 2.

Згадки про М. Коса.

136. Кос Михайло // Енциклопедія українознавства : [в 11 т.] / Наук. т-во ім. Т. Шевченка у Львові. – [Репринт. вид.]. – Львів, 1994. – Т. 3. – С. 1143. – Друкується за виданням : Енциклопедія українознавства : словникова частина / гол. ред. В. Кубійович ; Наук. Т-во ім. Шевченка. – [Б. м.] : Молоде життя, [1959].

137. Кос Н. Лірика душі родини Косів / Надія Кос // Матеріали четвертої міжобласної генеалогічної конференції «Український родовід», 27–28 березня 2004 року / упоряд. А. Огорчак. – Львів : Укр. технології, 2005. – С. 63–88.

138. Куровець І. Способи поборювання пошестних недуг / Іван Куровець // Громадська думка (Львів). – 1920. – 22 січня (чис. 18). – С. 6–7.

С. 7: автор статті рекомендує розвідку

д-ра Михайла Коса «Про полові справи».

139. Лев В. Сто років праці для науки й нації: коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка / Василь Лев. – Нью Йорк : Наук. т-во ім. Шевченка в ЗДА, 1972. – 55 с.

С. 7, 36: згадки про М. Коса.

140. Листування Михайла Грушевського : [в VI т.]. Т. II / ред. Л. Винар ; упоряд.: Р. Майборода, В. Наулко, Г. Бурлака, І. Гирич ; Укр. іст. т-во, Нац. акад. наук України, Ін-т укр.

археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського. – Київ [та ін.], 2001. – 410, [3] с. – (Серія «Епістолярні джерела грушевськознавства»).

С. 186, 193, 368: Федір Вовк у своїх листах пише про М. Коса.

141. Микрута Ф. Подяка / Франц Микрута // Перемиський вістник (Перемишль). – 1909. – 9 липня (чис. 14). – С. 3. – Рубр.: Надіслане.

Подяка Др. М. Косові за лікування.

142. Музика М. Наукова діяльність Українського лікарського товариства / М. Музика // Матеріяли до історії української медицини : [збірник] / ред. кол.: П. Джуль (голова), В. Марчук, П. Пундій [та ін.]; ред.-упоряд. М. Семчишин. – Чікаго : Укр. Лікар. Т-во Півн. Америки, 1988. – Т. II. – С. 40–51.

С. 41: згадка про М. Коса.

143. На волинські школи : [про грошові пожертви] // Діло. – 1917. – 26 (13 ст. ст.) січня (чис. 20). – С. 3.

М. Кос в переліку жертводавців.

144. На волинські школи : [про грошові пожертви] // Діло. – 1917. – 25 (12 ст. ст.) лютого (чис. 46). – С. 3.

М. Кос в переліку жертводавців.

145. На «Рідну Школу» : [про грошові пожертви] // Діло. – 1930. – 2 березня (чис. 47). – С. 6. – Рубр.: Оповідки.

Згадка про М. Коса.

146. Надрага М. С. Михайло Кос – український військовий лікар в австрійській армії / Надрага М. С., Турчак О. В. // Перспективи розвитку озброєння та військової техніки сухопутних військ : збірник тез доповідей Міжнародної науково-технічної конференції (Львів, 17–18 травня 2018 р.). – Львів : Нац. акад. сухопутних військ, 2018. – С. 349.

147. Осінчук Р. Медичний світ Львова (1883–1939 рр.) / Роман Осінчук // Лікарський збірник. Нова серія. Т. IV. На пошану Романа Осінчука / Наук. т-во ім. Шевченка, Лікар. комісія. – Львів ; Нью-Йорк, 1996. – С. 17–43.

С. 18: згадка про М. Коса.

148. Особисті архівні фонди відділу рукописів : анот. покажч. / уклад.: Є. М. Гуменюк, П. Г. Баб'як, О. О. Дзьобан ; Акад. наук УРСР, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Львів, 1977. – 187 с.

С. 77–78: у формі короткого архівного огляду описано склад матеріалів фонду М. Коса.

149. Панейко В. Мої спогади про українських лікарів зперед 50 років / Василь Панейко // Лікарський вісник : журн. Укр. лікар. т-ва в Америці. – 1954. – Рік I, чис. 1. – С. 9–12.

С. 10–11: про М. Коса.

150. Панейко В. Мої спогади про українських лікарів з-перед 50 років / Василь Панейко // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Т. XXVI. Лікарський збірник. Медицина і біологія. Нова серія / Наук. т-во ім. Шевченка, Лікар. комісія, Укр. лікар. т-во у Львові. – Львів, 2010. – Т. XVIII. – С. 103–107.

С. 104, 105: про М. Коса.

151. Парфанович С. Історія українського лікарського життя в Галичині / Софія Парфанович // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Т. XXVI. Лікарський збірник. Медицина і біологія. Нова серія / Наук. т-во ім. Шевченка, Лікар. комісія, Укр. лікар. т-во у Львові. – Львів, 2010. – Т. XVIII. – С. 50–63.

С. 51: про М. Коса і його «брошуру про статеві недуги».

152. Періодичні та серійні видання Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1885–1939) : анот. покажч. /

[уклад. і авт. передм. Т. Ю. Кульчицька ; бібліогр. ред. Л. І. Ільницька]. – Львів : Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка АН УРСР, 1990. – 101, [1] с. – (Науково-довідкові видання. Серія 1. Бібліографія ; т. 1).

С. 64, 66: подано описи окремих публікацій М. Коса.

153. Пундій П. Діяльність Лікарської комісії Наукового товариства імені Шевченка у Львові та Нью-Йорку / Павло Пундій // 125 років Наукового товариства імені Шевченка : збірник наук. праць і матеріалів, присвячений Ювілею Товариства / Наук. т-во ім. Шевченка ; відп. ред. О. Купчинський. – Львів, 2001. – С. 76–78. – (Праці сесій, конференцій, симпозіумів, «круглих столів» НТШ у Львові ; т. 12).

С. 76: згадка про М. Коса.

154. Пундій П. Українські лікарі : [в 3 т.] : біобібліогр. довід. Кн. 1. Естафета поколінь національного відродження / Павло Пундій. – Львів ; Чикаго, 1994. – 327 с.

С. 110, 257, 272, 273, 277, 290: про М. Коса.

155. Пундій П. Українські лікарські організації західних земель України та в еміграції у Чехо-Словаччині / Павло Пундій // Лікарський збірник. Нова серія. Т. XII. До 80-ліття від дня народження Павла Пундія / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові, Лікар. комісія, Укр. лікар. т-во у Львові, Наук. т-во ім. Шевченка в США, Осередок у Чикаго ; ред. кол.: І. Даценко (гол. ред.) [та ін.]. – Львів ; Чикаго, 2003. – С. 162–176.

С. 164: згадки про М. Коса.

156. Рожанковський Т. Дещо з пам'яті про галицьких лікарів / Теодор Рожанковський // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Т. XXVI. Лікарський збірник. Медицина і біологія. Нова серія / Наук. т-во ім. Шевченка, Лікар. комісія, Укр. лікар. т-во у Львові. – Львів, 2010. – Т. XVIII. – С. 108–111.

С. 109: про М. Коса.

157. Рудницька А. Лікарська комісія НТШ в незалежній Україні / Анна Рудницька // Лікарський збірник. Нова серія / Наук. т-во ім. Шевченка, Лікар. комісія, Укр. лікар. т-во у Львові, Укр. лікар. т-во Півн. Америки ; ред. кол.: І. Даценко (гол. ред.) [та ін.]. – Львів ; Чикаго, 2004. – Т. XIII. – С. 17–24.

С. 19: згадка про М. Коса.

158. Савка М. Руска Хата / М. Савка // Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст. : [в 4 т.] : історико-бібліогр. дослідж. Т. 2. 1891 – 1905 рр. / уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк, Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 380–382.

С. 380: про публікації М. Коса в ілюстрованому часописі «Руска Хата». М. Коса подано як автора статті «Український літературний рух в 1904 р.» хоча в оригінальному номері журналу дана публікація надрукована без вказання автора тексту.

159. Савка М. Руска Хата : [про «ілюстровану часопись літератури, штуки і сучасного життя»] / М. Савка // Українські часописи Львова: 1848 – 1939 : [в 3 т.] : [історико-бібліогр. дослідж.]. Т. 2. 1901 – 1919 / уклад.: М. М. Романюк, М. В. Галушко. – Львів : Світ, 2002. – С. 219–222.

С. 221: про публікації М. Коса в ілюстрованому часописі «Руска Хата». М. Коса подано як автора статті «Український літературний рух в 1904 р.» хоча в оригінальному номері журналу дана публікація надрукована без вказання автора тексту.

160. Служинська З. НТШ – перша українська національна академічна інституція : до 140-річчя заснування Наукового

товариства імені Т. Шевченка / Зиновія Служинська // Народне здоров'я. – 2013. – Вересень–жовтень (№ 9–10). – С. 4–5.

С. 4: згадка про М. Коса та його статтю про лікування трахоми.

161. Список членів Українського Лікарського Товариства // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної Громади : до 100-річчя Українського лікарського товариства у Львові : [збірник статей]. – Репринт. вид. – [Львів] : [Галицька вид. спілка], [2009]. – С. 45–49. – (Нова медична бібліотека ; вип. 9). – Вих. дані першого видання : Львів : з друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові, 1935.

С. 45: в переліку зазначено прізвище М. Коса.

162. Старовойтенко І. Євген Чикаленко: людина та тлі епохи / Інна Старовойтенко ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ : Темпора, 2009. – 544 с.

С. 35, 38, 41, 140, 165, 222, 238, 362: про М. Коса.

163. Старовойтенко І. Євген Чикаленко та його спадщина в українській історіографії / Інна Старовойтенко // Історіографічні дослідження в Україні : збірник наук. пр. – 2008. – Вип. 18. – С. 151–163.

С. 159: згадка про М. Коса як товариша по листуванню.

164. Старовойтенко І. Три листи Євгена Чикаленка до приятелів-галичан / Інна Старовойтенко // Пам'ять століть. – 2004. – № 2. – С. 143–153.

С. 144: згадка про М. Коса;

С. 148–152: тексти листів до М. Коса.

165. Українська загальна енциклопедія. Книга знання : в 3 т. / під гол. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів ;

Коломия : Видання кооперативи «Рідна школа», [1934?]. – Т. 2 : 3–Р. – 1312 стб. : іл., табл., карт.

Стб. 359–360: про М. Коса.

166. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914-1939 : бібліогр. покажч. Т. 2. 1920–1923 / уклад.: Л. І. Ільницька, М. А. Ільницька, Л. Я. Кужель [та ін.] ; відп. ред. М. М. Романюк ; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Львів : Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, 2012. – 803 с.

С. 66, 67, 68, 69, 387: подано перелік окремих публікацій М. Коса.

167. Фрайфельд Е. Доктор Михайло Кос – перший у Галичині лікар-окуліст (минуло 75 років, як його не стало) / Е. Фрайфельд // Народне здоров'я. – 2005. – Жовтень (№ 10). – С. 8.

168. Фрайфельд Е. Шляхетна то була людина. (До 130-ліття з дня народження Михайла Коса) / Едуард Фрайфельд // Народне здоров'я. – 1993. – Листопад (№ 22). – С. 4.

169. Хроніка Українсько-Руського Наукового товариства імени Шевченка у Львові. – [Львів] : [накладом Товариства. З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка].

Ч. 10, вип. II : 1902, січень – цвітень. – 1902. – 39 с.

С. 27–28 : про реферування д-ром О. Грабовським статті М. Коса «Про очні хвороби новобранців у трилітнім періоді».

Ч. 11, вип. III : 1902, май – серпень. – 1902. – 23 с.

С. 21 : згадка про працю М. Коса «Про очні хвороби новобранців у трилітнім періоді», яка згодом була опублікована у «Збірнику математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імени Шевченка» з децю зміненою назвою (див. пункт II бібліографічної частини).

Ч. 16, вип. VI : 1903, вересень – грудень. – 1903. – 24 с.

С. 13, 20, 23: згадки про М. Коса

Ч. 19, вип. III : 1904, май – серпень. – 1904. – 32 с.

С. 3, 4, 7: про роботу М. Коса на Звичайних загальних зборах НТШ (29 червня 1904 р.)

170. Хроніка Наукового товариства імени Шевченка у Львові.
– Львів : накладом Товариства. З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка.

Ч. 31, вип. III: Справозданє за місяці: май – серпень. – 1907. – 40 с.

С. 4: згадка про М. Коса

Ч. 33, вип. I : Справозданє за 1907 р. – 1908. – 45 с.

*С. 24: др. М. Кос є в переліку звичайних членів
Математично-природописно-лікарської секції НТШ*

Ч. 37, вип. I : Справозданє за 1908 р. – 1909. – 61 с.

*С. 29: др. М. Кос є в переліку звичайних членів
Математично-природописно-лікарської секції НТШ*

Ч. 41, вип. I : Справозданє за 1909 р. – 1910. – 68 с.

*С. 33: др. М. Кос є в переліку звичайних членів
Математично-природописно-лікарської секції НТШ*

Ч. 45, вип. I : Справозданє за 1910 р. – 1911. – 71 с.

*С. 27: др. М. Кос є в переліку звичайних членів
Математично-природописно-лікарської секції НТШ*

Ч. 49, вип. I : Справозданє за 1911 р. – 1912. – 71 с.

*С. 30: др. М. Кос є в переліку звичайних членів
Математично-природописно-лікарської секції НТШ*

Ч. 53, вип. I : Справозданє за 1912 р. – 1913. – 72 с.

*С. 23: др. М. Кос є в переліку звичайних членів
Математично-природописно-лікарської секції НТШ*

Ч. 57, вип. I : Справозданє за 1913 р. – 1914. – 63 с.

*С. 24: др. М. Кос є в переліку звичайних членів
Математично-природописно-лікарської секції НТШ*

Ч. 58–59, вип. II–III : Справозданє за місяці: сїчень–серпень. – 1914. – 55 с.

С. 5: др. М. Кос є в перелїку дійсних членів

*Математично-природописно-лікарської секції НТШ
(засідання від 18 березня)*

С. 9, 19: згадка про М. Коса

Ч. 60–62 : Справозданє за час від 1/7 1914 – 1/7 1918 р. – 1918. – [168 с.].

С. 32, 58–59: про М. Коса.

171. Цїборовський О. На варті здоров'я: історія становлення соціальної медицини і охорони громадського здоров'я в Україні / Олег Цїборовський ; МОЗ України, Укр. ін-т стратегічних досліджень. – Київ : Факт, 2010. – 429 с.

С. 113, 114, 139, 140, 264, 349: про М. Коса.

172. Чикаленко Є. Зібрання творів і листів : у 7 т. / Євген Чикаленко. – Київ : Рада, 2003. – Т. 1 : Спогади. 1861–1907. – 432 с.

С. 261: автор про своє знайомство з Михайлом Косом.

173. Чикаленко Є. Щоденник (1919–1920) / Євген Чикаленко ; [упоряд., авт. передм. та комент. І. Старовойтенко ; наук. ред. В. Піскун] ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Укр. вільна акад. наук у Нью-Йорку. – Київ : Темпора, 2011. – 720 с.

*С. 23, 126, 130–131, 135, 163, 191–192, 255–256, 331,
374, 376–378, 449, 473, 480, 530, 532–533, 546, 548,
554, 556, 569, 570, 654: про М. Коса.*

174. Чикаленко Є. Щоденник. 1919–1920 / Євген Чикаленко ; за ред. В. Верстюка, М. Антоновича. – Київ ; Нью-Йорк : Вид-во ім. О. Теліги, 2005. – 639 с.

*С. 129, 133, 134, 139, 166, 195, 196, 275, 322, 323,
325–327, 399, 422, 428, 472, 475, 488, 489–491, 497,
511–513, 560, 588, 594, 599, 606–608: про М. Коса.*

175. Чикаленко Є. Щоденник (1921) / Євген Чикаленко ;
упоряд., передм. та комент. І. Старовойтенко ; НАН
України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського, Укр. вільна акад. наук у США. –
Київ : Темпора, 2015. – 484 с.

*С. 13, 17, 18, 39, 44, 45, 55, 56, 67, 71, 72, 82–84, 110,
113–115, 125–127, 134, 138, 146, 148, 162, 163, 180,
183, 196, 197, 205, 206, 221, 222, 229, 230, 234–236,
264–267, 323–325, 332, 335, 343, 345, 356, 357, 359,
362, 365, 369, 371, 373, 376, 377, 379–381, 387, 398:
про М. Коса.*

176. Чикаленко Є. Щоденник (1922) / Євген Чикаленко ;
упоряд., передм. та комент. І. Старовойтенко ; НАН
України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Укр.
вільна акад. наук у США. – Київ : Темпора, 2015. – 372 с.

*С. 7, 11, 17, 21, 22, 45, 52, 54, 55, 63, 64, 98, 99, 124,
125, 134, 135, 154, 155, 236, 239, 254, 261, 270: про
М. Коса.*

177. Чикаленко Є. Щоденник (1923–1924) / Євген Чикаленко
; упоряд., передм. та комент. І. Старовойтенко ; НАН
України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського, Укр. вільна акад. наук у США. –
Київ : Темпора, 2015. – 492 с.

*С. 20, 21, 60, 61, 70, 71, 73, 79, 104, 106, 112, 113, 151,
152, 178, 182, 189: про М. Коса.*

178. Чикаленко Є. Щоденник (1925–1929) / Євген Чикаленко ;
упоряд., передм. та комент. І. Старовойтенко ; НАН
України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського, Укр. вільна акад. наук у США. –
Київ : Темпора, 2016. – 448 с.

С. 21, 22, 34, 35, 37, 219: про М. Коса.

179. Шкурат П. Участь придніпрянців у культурно-суспільному житті Перемишля / П. Шкурат // Перемишль – західний бастион України : збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемиської землі / зладжений ред. кол. під проводом Б. Загайкевича. – Нью Йорк ; Філадельфія : Перемиський Видавничий Комітет, 1961. – С. 340–345.

С. 341: згадка про М. Коса.

180. Щуровський В. Лікарі і медики у визвольній війні / В. Щуровський // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної Громади : до 100-річчя Українського лікарського товариства у Львові : [збірник статей]. – Репринт. вид. – [Львів] : [Галицька вид. спілка], [2009]. – С. 106–124. – (Нова медична бібліотека ; вип. 9). – Вих. дані першого видання : Львів : з друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові, 1935.

С. 116: згадка про М. Коса.

181. Щуровський В. Лікарі і медики у визвольній війні / Володимир Щуровський // Лікарський збірник. Нова серія. Т. III / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові, Лікар. комісія. – Львів, 1996. – С. 69–87.

С. 76: згадка про М. Коса.

182. Bibliografia polska. 1901–1939. T. 18. Koro-Krasu / redaktorzy tomu Małgorzata Barańska, Anna Bobrowicz, Hanna Machnik. – Warszawa : Biblioteka Narodowa, 2018. – 676 s.

С. 89: опис окремих публікацій М. Коса.

183. Chronik der ukrainischen Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg.

Heft II, № 10 : 1902, jünnner – april. – 1902. – 48 s.

С. 35–36: про реферування д-ром О. Грабовським статті М. Коса «Про очні хвороби новобранців у трилітнім періоді».

Heft VI, № 16 : 1903, september – dezember. – 1903. – 27 s.

С. 16, 24, 26: згадки про М. Коса

184. Kalendarz Przemyski za rok 1914. Rocznik I. – Przemysł : nakładem Leona Wasserwolfa. Odbito w drukarni Schwarza i Robinsohna, [1913]. – 142 s.

С. 132 : ім'я М. Коса в переліку перемишльських лікарів.

185. Kos Mykhailo // Encyclopedia of Ukraine : [in 5 vols.]. Vol. II. G–K / ed. by V. Kubijovyč. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto press, 1988. – P. 620.

186. Osolin J. Ein Fall von Tränensack-Eiterung, geheilt durch interkurrentes Gesichtserysipiel / J. Osolin // Centralblatt für praktische augenheilkunde. Bd. 31 / herausgegeben von J. Hirschberg. – Leipzig, 1907. – S. 353–384.

С. 381: про М. Коса.

4.2. АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ПРО ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ ТА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ МИХАЙЛА КОСА

4.2.1. З фондів ЛННБ України ім. В. Стефаника

187. Бачинський Л. Список матеріалів з архіву М. Коса, переданих до бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. 1930. Львів [Рукопис] : чорновий автограф // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 35. – 1 арк.
188. Бібліографія наукових і популярних статей та розвідок М. Коса з медицини, опублікованих в різних виданнях за період 1899–1913 рр. [Рукопис] : автограф // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 15. – 37 арк.

-
-
-
189. Документи навчання Коса на медфакультеті Краківського університету (посвідчення про вступ до університету, студентський матрикул, екзаменаційні листи, витяг з диплому про закінчення університету). 1882–1888 [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 4. – 22 арк.
 190. Закордонний паспорт, виданий М. Косові для поїздки в Росію 1883 р. [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 2. – 10 арк.
 191. Командування 10-го корпусу австрійської армії. Лист до М. Коса з повідомленням про рішення комітету честі 77-ого Вюртенбурзького полку визнати чесність адресата бездоганною. 1901 [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 10. – 1 арк.
 192. Лист Б. Загайкевича до Садовського В.-Д. від 28.II.[1]930 : [Рукопис] [про впорядкування приватної бібліотеки Коса після його смерті] // Там само. – Ф. 9, спр. 1987/13. – 2 арк.
 193. Матеріали в справі призначення М. Косові стипендій і допомог та звільнення його від плати за здачу екзаменів. 1883–1887 [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 5. – 36 арк.
 194. Патенти на австрійські військові нагороди, отримані Косом під час I-ої світової війни. 1916–1918 [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 8. – 3 арк.
 195. Патенти на чини, присвоєні Косові як військовому лікареві австрійської армії. 1888–1915 [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 7. – 8 арк.
 196. Посвідки, квитанції і т. ін. М. Коса. 1916–1918. Перемишль і б. м. [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 11. – 12 арк.
 197. Посвідчення про проходження стажувальної практики, видані М. Косові університетськими клініками в Граці

і Відні. 1889, 1898 [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 6. – 2 арк.

198. Похвальні листи, видані Косові австрійським військовим командуванням за лікарську службу. 1913–1917 [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 9. – 5 арк.
199. Свідоцтво Коса про навчання в гімназії і середню освіту (шкільні свідоцтва, атестат зрілості, виписка з екзаменаційного протоколу). 1873–1882 [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 3. – 22 арк.
200. Свідоцтво про хрещення М. Коса, виписане 1875 р. [Рукопис] // Там само. – Ф. 158 (Кос Михайло), од. зб. 1. – 1 арк.

4.2.2. З фондів ЦДІА України, м. Львів

201. Біографії дійсних членів товариства з прізвищами на літеру «К» [Мікрофільм] // ЦДІА України, м. Львів. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, од. зб. 387. – Арк. 124.
202. Книга обліку дійсних членів товариства. Т. 1 [Мікрофільм] // Там само. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, од. зб. 371. – Арк. 123.
203. Книга обліку членів товариства [Мікрофільм] // Там само. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, од. зб. 374. – Арк. 92.
204. Листи членів товариства, вчителів та ін. про передплату на видання, пересилку літератури [Мікрофільм] // Там само. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, од. зб. 273. – Арк. 36.
205. Листи членів товариства, вчителів та приватних осіб про видання наукових праць, пересилку літератури та ін. Т. 1

[Мікрофільм] // Там само. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, од. зб. 219. – Арк. 39.

206. Рецензії, статті й огляди науковців Кордуби М., Коса М., Коцівського Д. і Коцюби М. [Мікрофільм] // Там само. – Ф. 401 (Редакція журналу «Літературно-Науковий Вістник», м. Львів), оп. 1, од. зб. 68. – Арк. 79–82.
207. Список членів правління товариства, присутніх на загальних зборах 30 травня 1907 р. [Мікрофільм] // Там само. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, од. зб. 375. – Арк. 1.

4.2.3. З фондів Австрійського державного архіву, м. Відень

208. Michael Kos // Österreichisches Staatsarchiv. Kriegsarchiv. – Qualifikationslisten. – Fasz. 1496 (Kos – Kosanovic).

ДОДАТКИ

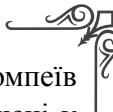

Історія окулярів

Окуляри суть нині так загально знані, що рідко й застновляємо ся над тим, хто і коли їх винайшов та перший раз уживав, мов би се була річ сама собою зрозуміла – мов би вони впали чоловікови до ужитку без его окремого труду. Не знаємо, хто винайшов сей інструмент, так важний в житю чоловіка і так часто уживаний від дитячого аж до старечого віку. Нікому ані в думці згадати про того добродія людскости „не злим, тихим словом“. За те мабуть не найде ся ні оден хоть троха інтелігентний чоловік, щоби не знав про такого там а такого богатиря чи вожда чи царя, що спалив Москву та проливав моря крови, що здобув, зруйнував, спалив таке а таке місто і т. д. Така то вже людска вдача ! Коли заллеш другому добре горячого сала за шкіру, то будь певний, що довше тебе попам'ятають, ніж коли спасеш его від смерти.

Нині окуляри перейшли навіть в народні приповідки, – доказ, що вони знані в найширших верствах, кажемо : молодець видить весь сьвіт через рожеві окуляри, коли щаслив любовію і молодостию; сумний чоловік видить сьвіт, кажемо, через чорні чи темні окуляри. З насмішкою кажемо, щоби собі купив окуляри той, хто не доглянув річи, яку повинен був узріти з обовязку.

На образах, що відносять ся до давних часів, прим. з часів Христа, стрічаємо людей, старших віком, в окулярах. Се однако не є доказом, що тоді справді були вони знані, бо коли сей образ малював пр. А. Дюрер, то він поповнив анахронізм. В історії окулярів¹⁾ стрічаємо однако інші дані промовляючі за тим, що випуклі сочки були знані ще на довго перед Христом. Є се

¹⁾ Pansier, Histoire des lunettes. Paris 1901.

плоско-випуклі скла, знайдені при розкопках Нініви, Помпеїв і Нолі. Стрічаємо і у Сенеки згадку, що предмети, уміщені у воді в округлій фляшці, виглядають більше, чим суть; але він приписує той об'яв діланню течі. У Арістофана згадує ся про сочку, очевидно випуклу, котрою Стрепсіяд хоче при помочи лучів сонця розтопити віск таблички, де був написаний на него засуд. З того всього однако не можна набрати переконання, щоби в тодішніх часах старші люди уживали випуклих окулярів при читанню, бо противно згадує ся у кількох авторів, що на старости літ треба казати собі читати книжку, а іншої ради нема.

Ще менше певности маємо, чи знані були випуклі окуляри за часів Христа. Плїній згадує про царя Нерона, що він приглядав ся ігрищам в цирку через смарагд, і з того вносять – межі іншими і Генрик Сенкевич в повісти *Quo Vadis*, – що Нерон був короткозорий і уживав для того впуклого смарагду ніби окулярів. Однак сей здогад неслухний, бо Плїній говорить в текстї виразно, що смарагд задля своєї зеленої краски скріпляє змучені очи і тому нам так мило дивити ся на зелені луки. Звідси то походить, що ще нині панує гадка, що стїни комнат призначених для хорих на очи мають бути зелені, а дашки на очах ношені такими хорими, суть все зеленої краски. Тимчасом воно в дійсности не є так, бо око хоре, коли его разить сьвітло, уникає всяку краску, а любить місця темні – або, коли вже маємо говорити про краску, то скажемо, що єму наймильїша чорна краска, значить, брак сьвітляних і барвних лучів. А що здорове око дивить ся радо на зелені луки і ліси, то сему інша причина; туди манить нас жите, так як нас більше манить рожева краска молодого лица, ніж блїда і поорана морщинами скіра старця.

Непевні місця про уживанє впуклих шклів є і у Плявтуса, а про старезних патріархів пентатевха згадує ся виразно в текстї, що їх очи від старости не ослабли.

Птоломей і Євклід (300 пер. Хр.) застановляли ся над тим, яким то способом око видить. Вони були тої гадки, що ми видимо предмети тому, що з ока виходять сьвітляні лучі до предметів. Тимчасом воно має ся як-раз противно: лучі мусять приходити від предметів до ока. В темну ніч ми преці не в силі видіти предметів, хотяй би і як раді, хотяй би і як дуже отвирали очи та хотіли висилати лучі до предметів. Гален (150 по Хр.) припускає якесь ршепта, що виходить з мозку до зїниці і відси до внішних предметів. Афрозідій припускає навіть, що тоє ршепта може запалити ся, бо, як коли хто дістане кулаком в око, то „видить сьвічки“ перед очима. Оптикою Греки не занимали ся, значить, вони не старали ся слїдити, після яких законів лучі сьвітла заломлюють ся, коли переходять через прозорчні предмети. Стрічаємо перший раз бесїду про хід лучів у Араба Аляхцена (коло 1000 р. по Хр.), а головно у Бакона (1214– 1294), котрий так сердить ся на Арістотеля, що рад би спалити всі єго книги, коли би се було в єго силі, бо – каже, що шкода часу їх читати і тим ще збільшати невіжество. Бакон перший згадує виразно, що випуклі сочки, котрих свойства він студіював, віддадуть прислугу старцям, котрі не можуть читати дрібного письма.

Здаєть ся, що треба Бакона уважати першим, що ввів окуляри до ужитку; але єго імя промовчує ся з причин зовсім середновічних. Сей великий мислитель жив в незгоді з Римом, покутував навіть у вязниці за „злочини“ свого великого духа; тож було небезпечно навіть згадувати єго імя. Відай Гетгальс, приятель Бакона, найперше дістав від него окуляри; а коли 1285 р. пішов в посольстві до папи і перебував довший час в Пізі в монастири Домініканів, видів монах Сальвіно Д'арматі сей чудний винахід; а що був меткий до всього, то встиг сам робити окуляри і причинив ся до їх росповсюдненя. В половині XIV. віку стрічаємо згадку про окуляри в літературі,

в публичних актах і в штуці, в котрій також через анахронізм появляють ся особи старого завіта в окулярах. З разу були знані лиш випуклі окуляри, уживані старцями до читаня. Вігнуті сочки, котрими видять короткозорі в даль, згадують ся що-йно яких двіста літ пізнійше. Тодішні поясненя, чому очи крізь окуляри ліпше видять, суть чисто кабалістичні; а люди учені сушать собі голову над тим, якій зміні підпадає галенівске рпеута при уживаню окулярів. Люди були в XV. віці занадто теольогами, щоби взяти ся до самої річи, до експерименту, і в той спосіб дійти правди. Вірили в Галена і хотіли конче погодити єго сказанє, хотяй дурне, з дійстностию, щоби спасти єго авторітет. Про хиби в будові ока, як про короткозорість і старозорість, згадує Арістотель (в VI. віці перед Хр.); але анї він анї весь гурт лікарів і фільзофів по нїм аж до XVII. віку не дібрали ся до справдішної причини тих хиб, котрі походять відси, що заломлюючі части ока мають в ріжних очах ріжну силу заломлювати в падаючі сьвітляні лучі. Майже у всіх причиною очних хиб є *spiritus visivus* ; кажуть, що той *spiritus* раз згущає ся, то знов розріджуєсь, і таким способом пустою грою слів „пояснюють“ рефракційні хиби ока.

Кеплер (1604) роз'яснює той темний хаос; він перший каже, що нервівка є частию ока, відчуваючою сьвітляні вражіня, значить, що вона видить, а сочка грає ролю тіла, заломлюючого лучі. Коли лучі заломлюють ся так, що збирають ся перед нервівкою, то око в короткозорє; противно, око таке як у старців, не в силі заломати лучів так, щоби вони зібрали ся на нервівці, а заломлюють ся вони аж поза нею. Анї Кеплер анї єго наслідники не роблять ріжницї між оком старозорим а надзорим; і се триває аж до другої половини XIX віку. Чому око є в силі видіти предмети далекі і близкі, поясняли Кеплер і єго безпосередні наслідники в XVII віці тим, що нервівка пересуває ся взад, коли треба дивити ся близко, і в той спосіб

продовжає ся вісь ока. При видженю далеких предметів мало би око скорочувати ся в аналогічний спосіб. Казали, що тої зміни в довжині оси dokonує промінниця (*M. ciliaris*) то знов прості мязи очної галини (*M. M. recti*). Говорить ся і о тім, що сочка пересуває ся вперед або взад; далі, що вона грубіє, коли дивити ся на близькі предмети, через те, що промінниця тисне на ню. Гадка ся є дуже близька до того, в який спосіб принята нині теорія аккомодациї пояснює сносібність ока уставляти ся кождої хвилі на довільні віддаленя. Сочка тратить на старість спосібність грубіти і сплещувати ся, і тому старці не можуть видіти з близька.

(Дальше буде)

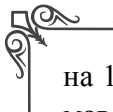
Дѣло. – 1902. – 20 марта (чис. 65). – С. 1–2.

Історія окулярів.

(Дальше)

Практичні поученя, як добирати і уживати окулярів, подає в XVII. віці Даса де Вальд; ще неоден нинішний лікар міг би у него дещо научити ся. Тодішні окуляри робили з гірського кришталу ; се були найдорожші і найліпші. Не так коштовні були зі шкла з фабрики в Мурані коло Венеції ; найгірші були з простого шкла. В нинішних часах „відкрили“ фабриканти окулярів знов гірський криштал і вмовляють в несвѣдущу публику поступи на поли фабрикациї окулярів. А тимчасом видимо лишень, що сьвіт такий малий, земля кругла і всьо на ній не нове! Окуляри робили звичайно з одного боку плоскі, а лиш тоді з обох боків клали випуклість чи вігнутість, коли шкла були великої заломливости і грубі. Силу заломлюваня означали тоді так, що найслабший степень звав ся першим і був майже такий як нинішна діоптрія (= сочка о лучи, довгім

на 1 метр); найсильніша сочка мала трицятий номер, а її луч мав бути такий, як луч ока. Пізніше завели як-раз противне нумероване (цалеву систему), знане нині загально у публіки. А коли в другій половині XIX. віку завели „нову“ систему діоптричну, аналогічну системі Даси де Вальдеса, то старші офтальмологи не могли поминути жадної нагоди, щоб не пожалувати за цалєвою системою, де всі обрахования робили ся самими дробами, так що цілий рахунок виглядав все дуже по ученому і – троха кабалістично. Так само стрічаємо в книзі Даси стенопеічні окуляри, котрі двіста літ пізніше також „відкрито“. Є се вузонькі дїрки в непрозрачній металевій бляшці; коли око неправильно збудоване (астігматичне) дивить ся через вузку дїрку, то має менше розсіяні образи на нервівці і видить ліпше. Поза тими окулярами стенопеічними можна умістити також відповідні окуляри випуклі або вігнуті. Окуляри тодішні були більші, ніж нині, все округлі і носили ся так, як нині, або привязані до шапки або також так, що продовженє обвідки на окулярах впахало ся під капелюх над чолом. Слушно робить увагу якийсь бідак, що той спосіб ношеня окулярів є добрий для великих панів, котрі не потребують знимати капелюха, щоби кланяти ся. І справді був се улюблений спосіб ношеня окулярів у короля Филипа II.

Для зизооких радить Павло з Егіни в VII. віці по Хр. маску з вузкими дїрками для очий, щоби їх присилувати дивити ся просто. Але се було ні нащо. В папірусї Еберса з XVI. в. перед Хр. каже ся, що давано мозок черепахи на зизоокість, але се так само не помагало. „Окуляри“ з оріхових лупинок з дїрками, уживані ще нині, мають такий самий успіх. Амброзій Паре (1510– 1590) каже виразно, що він не видїв ніколи користи з „окулярів“ у зизооких. Аж Дондерс в другій половині XIX. віку роз’яснив єство зизоокости і тимсамим причину, чому всі ті зусилля, лічити зиз, були даремні. Зиз є фізіольогічною

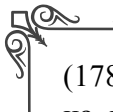

конечностию при надзорости з причини не відповідного відношення акомодациї до перехресшування очних осей.

До часів Даси де Вольдеса не знали, що по операції катаракти (тоді втручували скаламучену сочку до скляного тіла) треба носити випуклі окуляри. Тому навіть щасливо виконана операція катаракти не давала такого успіху, який могла і повинна була дати.

Роблене і перепродуване окулярів було в XIII–XVIII віку в руках несвідущих торговців, дуже часто несумлінних, що мали на увазі єдино свою кишеню. Ба ще й нині маємо по менших містах подібних „оптиків“; вони нераз не в стані розрізнити оптичного ліва від права, але за тоє прибирають, продаючи окуляри, таку поважну міну, начеби се була нечувана мозкова робота виймити зі скриночки готові окуляри і – обдурити ще менше свідомого купуючого.

Першими фабрикантами окулярів були монахи, як взагалі і науки і штуки цвили в середних віках в монастирях; згодом занимали сею роботою і інші люди, так повстало окреме ремесло людей, що точили оптичні шкла. Богато з них займало ся рівночасно альхемією і магією. Звісно, що філзоф Спіноца заробляв на жите точенєм скляних сочок, щоби заховати свою независимість від можних сего свїта, – бо свобода се не мана а справді цїнне добро. З початком XIX віку стрічаємо в Франції якогось Deshayes'а, що в своїх фабриках виробляв річно 900.000 пар оптичних сочок. В XVI віці стрічаємо подобизну окулярів в гербах, а в XVII віці находимо її на монетах. Рівночасно з уживанєм окулярів мали славу також всякі тинктури, зложені нераз з ріжного зіля, а мали вони ніби-то таку силу, що всяке око старця молодніло, всяке короткозоре око діставало правильний зір. Робили і величали їх всякі фанатичні противники окулярів тим більше, чим менче розуміли ся на оптичнім діланю сочок. Не бракувало пересади і в другий бік. І так жалусе ся Мерсіє

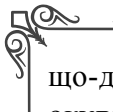

(1782), що багато молодих людей носить окуляри, особливо на променадах, лиш тому, що така мода, а їм здає ся, що виглядають через тоє красшими. Дивним дивом підлягали тій моді особливо молоді жінки, котрі тим способом – жалуєся літописець – прислонюють зеркало своєї душі, відки сіяє луч любови.

Підчас чуми (1656) в Римі уживали лікарі попри кафтанах, накриваючих ціле тіло, також охоронних окулярів з гірського кришталу, вправлених в маску, так що ціле лице було закрите. Тоді уважали чуму заразливою не лиш через дотик, але і погляд хорого мав бути заразливий ; тому хорий повинен був жмурити очи, коли лікар входив до хати. Колиж часом погляд хорого впав на лікаря, то гірський кристал окулярів відбирав тую заразливість. Інші охоронні окуляри бували такі, що їх уживали від вітру і пороху і вправляли скла плоскі або о дуже малій оптичній силі в маски з тканин, котрими закривали навіть ціле лице, особливо жінок. Всі окуляри, і охоронні і оптично заломлюючі, були в XVII і XVIII віці переважно закрашені ; перемагала майже все зелена краска, про котру вже Пліній оповідає чудеса. Але були і інші краскі; синя, жовта, фіолетова, червона. Обі послідні мусіли бути дуже немилі для ока. У Дю Льоранса (1600) стрічаємо увагу, що око старців (котрі особливо потребують окулярів) не лиш радо дивить ся на зелену краску, але і на... гарні жінки. Се причиняє ся, видно, до скріплення ока, бо сеся увага написана в его книзі про „conservation de la veue“. До того додає Пансіє иншу француску приповідку : „bonjur lunettes, adieu fillettes“, – бо і в ній згадує ся про жінки і окуляри.

В Англії стрічаємо з кінцем XVIII віку оптиків і лікарів, що займались теоретичною стороною очних хиб рефракційних ; але у них неясне особливо єство надзорости, котру приймають за одно зі старозоростию, зате практичні сказівки

що-до вибору окулярів суть зовсім добрі. Мода закрашених окулярів панувала і в Англії, а також манія носити окуляри, хотяй і без потреби, подібно, як і в інших краях. Носити монокль було перед сто літами „каменем преткновенія“ для розумних і свідомих річи, так само як нині. Найчастійше не можуть обійти ся без монокля молоді люди, котрим властиво в очах нічого не бракує, лише деінде, бо вони хотять бути для других предметом уваги чи подиву; їх голова не може здобути ся на що ліпшого, то звертають очи других на себе от хотьби тим, „що свому псови обтинають хвість, а собі втикають кусень шкла перед око“. На се, звісно, нема ліку.

З початком XIX віку розуміне правила заломливости (рефракції) ока і сочок значно слабне. Скарпа полишає добір окулярів продавцям і оптикам, а се впливав дуже некористоно на наукову сторону окулістичної оптики, бо імя Скарпи ще й нині згадує ся з почесією. Незрівнано більшу шкоду заподіяв розумному уживаню окулярів Бер, котрий був професором окулістики У Відни. Він увів кабалістичний і нічого не пояснюючий вираз *turgor vitalis* для поясненя рефракційних хиб в оці. І так робить той *turgor* око коротковидячим, коли его за багато в оці, бо тоді він видовжує око; противно при старозорости. Суть се слова і більше нічого. Аж сумно погадати, що Бер проголошував такі погляди на окуляри, які нині панують серед широкої неінтелігентної публіки, – щоби вистерігати ся окулярів за всяку ціну. Щось ніби так: коли хочеш зо мною говорити, то мовчи; коли тобі треба носити окуляри, то стережи ся їх як огню. Після Бера викликають окуляри в молодости короткозорість, а на старі літа причинають ся до розвою старозорости, – значить окуляри викликають дві хиби, зовсім собі противні. От, говори Климе, най твое не гине.

Мимо волі насуває ся гадка, що Наполеон безконечними війнами довів науку до такого упадку, що таке імя Бера було

авторитетом окулістичним і засіяло кукіль, котрий доси годі виполоти. Стрічаємо вправді в особі Кічінера дуже умного англійського лікаря, котрий проголосив в своїй книжці дуже розумні засади про уживане окулярів. У Кічінера видимо зрозуміне того, як ділають окуляри, точне поучене, які окуляри уживати при даних хибах очних, коли противно у Бера нема нічого иншого, як трусливість чоловіка, зовсім несвідущого річи, перед тим незвісним діланем окулярів, котрі певно зле застосовані наносили очам шкоду. Але авторитет Кічінера був занадто малий, щоби усунути шкідний вплив Бера. В Німеччині виступив також якийсь неназваний автор з письмом розумним про окуляри і подібним до книжки Кічінера; але сей анонімний твір остав „голосом вопіючого во пустини“. Крім Бера пописують ся і другі впливові особи своїм незнанем річи і вводять нові імена, замість слідження об'явів природи; старозорість є у них *hebetudo visus*, *коріорія*, *ophthalmokorіa* і т. д. Уживане окулярів видає ся їм злою привычкою в роді куреня люльки, недоглядом у вихованю дітій, упертостію дітій !

(Конець буде.)

Дѣло. – 1902. – 21 марта (чис. 66). – С. 1–2.

Історія окулярів.

(Конець.)

І так тревав той погляд на окуляри у великої часті лікарів аж до другої половини XIX віку, коли Дондерс вніс світло в тую тьму кромішну, яка володіла над хибами рефракції і акомодациі ока. Нині належить скринка з окулярами до необхідних інструментів лікаря, займаючого ся недугами очий, і лікар є нині єдино міродатний при означуваню окулярів,

відповідаючих рефракції огляданого ока і ціли, до якої мають окуляри служити.

Пієрс оповідає, що академік Вест уживав таких окулярів, яких троха пізнійше, кінцем XVIII віку, уживав Франклін ; тим то і зовуть ся ті окуляри франкліновими. Свойство тих окулярів є таке, що оптичне шкло перед кождим оком складає ся з двох половин; горішня половина зроблена з половини впуклої сочки, щоби короткозоре око могло видіти далекі предмети, краєвиди і т. д., а долішня половина зроблена з половини випуклої сочки, щоби око, короткозоре в малім степени (пр. его далекий пункт є в 50см.), могло видіти дрібні букви близко ока, пр. в 25 см., чого з причини старозорости без випуклої сочки не в силі зробити. Такий чоловік з франкліновими окулярами підводить очи і дивить ся через горішню половину окулярів, коли хоче видіти в даль, а спустивши очи дивить ся через долішню половину окулярів, щоби оглядати дрібні річи з близька.

Форма окулярів, тепер загально уживана, є овальна; прямовісна вісь овалю є коротша, а довша вісь позема. Лише окуляри для оперованих задля катаракти бувають звичайно округлі. Округлими були окуляри, від коли настали, аж до початку XIX віку; тоді стали давати окулярам форму чотиро- або многокутника, або овальну. Бер, котрий взагалі був противником окулярів, дуже сердив ся на ті новости моди; а найбільше жовчи виляв на овальні окуляри, котрі мимо его злости удержали ся загально в уживаню і нині видимо їх майже виключно.

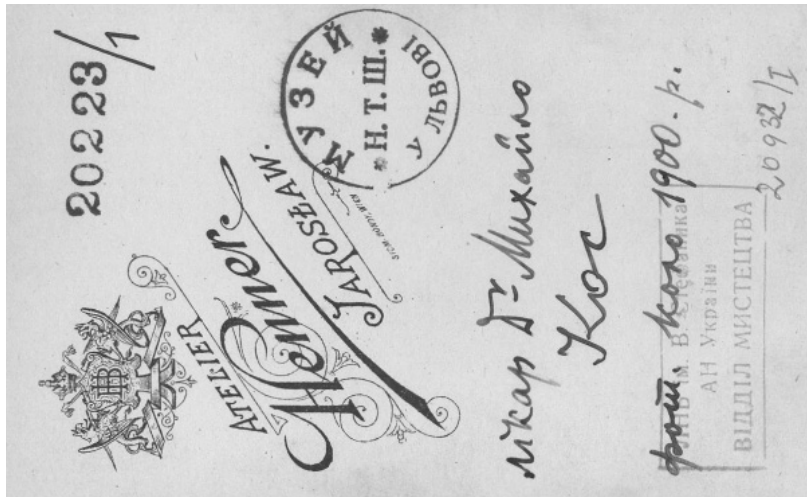
Коли говоримо про окуляри, то розуміємо звичайно такі шкла сферичні, котрих обі сторони суть частями поверхні з однакової кулі, чи то впуклої чи випуклої сторони тої кулі. Нині не уживаєсь окулярів таких, що мають одну сторону плоску а другу сферичну, як се було в початку уживаня

окулярів. Але нині уживає ся ще і кілька інших родів окулярів. Періскопічними називаємо такі окуляри, котрих обі сторони суть закривлені впуклостію до ока, але оба закривлення не суть однакові, а ділане окулярів йде по мисли тої площі, котрої луч закривлення є менший. Сі окуляри дають троха ширше поле видження при рухах самого ока (хотяй голова не рушає ся), ніж се буває при окулярах о поверхнях рівно сферичних. Періскопічні окуляри суть досить розширені, а не дорожші від звичайних сферичних. Перший раз зведено їх до практичного ужитку 1804 р.

Циліндричні і торичні окуляри введено для поправи астигматизму, т. є. неоднакової заломливости прозорки і сочки, котрих поверхні не суть скравками ідеальної кулі, але в однім напрямі троха приплюшені. Коли відріжемо собі зі шкляного циліндра его часть в напрямі, рівнобіжнім до довгої осі, то дістанемо на тім скравку одну площу, котра є прямою, рівнобіжно до довгої осі циліндра, і в тім напрямі не заломлює лучів сьвітла, а в напрямі, прямовім до попередного, площа є загнута і заломлює лучі сьвітла відповідно до того, як довгий є луч загнутя. Торус ріжнить ся від циліндра тим, що его площа є загнута в обох осях, але лучі закривлення суть неоднакові. Торус повстає, коли представимо собі, що відтинок кола обертає ся довкола своєї тятиви; в той спосіб повстає – грубо порівнавши – галушковате тіло, котрого поверхня має в однім напрямі луч кола яко луч своєї кривизни, а в другім напрямі віддалене кождоразової точки лука від тятиви. Щоби поправити астигматизм, добираємо окуляри з циліндричними або торичними поверхнями. Окуляри сесі настали також доперва з початком ХІХ віку і суть великим добродійством для неправильно збудованих очий. Ціна таких окулярів є висша, може в двоє або троє, чим сферичних, але се таки не перешкадає їх розповсюдненню.

Михайло Кос у формі австрійської армії. 1900 р. (з фондів ЛННБ України ім. В. Стефаніка)

Виходить 5-го і 20-го кожного місяця.

Редакція і Адміністрація: Львів, улица Бляхарска ч. 8.

Передплата на рік 1905 вносить: В Австрії 12 корон; в Росії 6 рублів; в Америці 3 долари.

Від Видавництва.

Від довшого часу відчуває ся серед нашої суспільности недотача ілюстрованого літературно-наукового письма для родин, яке відповідаючи тим вимогам, що їх тепер кладеть ся до науки і літератури, рівночасно своєю популярністю могло-б собі підбити як найширші круги нашої читаючої публіки.

Таким письмом старала ся свого часу бути „Зоря“, одначе вона обнімала лиш невеликий круг найбільше образованої нашої публіки, якій як-раз не вистарчала, і тому застановлено вида-

живи, як та, що її дають строго наукові видання. Отсю люку в наших виданнях має заповнити власне наше видавництво „Руска Хата“.

„Руска Хата“ містити-ме поезії, оповіданя, повісті і т. п., то значить все те, що означають ся загальним понятєм беллетристики, популяризувати-ме всі галузи науки; давати-ме займаючі описи подорожий; обговорювати-ме всі важніші прояви нашого літературного життя, подаючи літературні портрети визначніших діячів нашої літератури та критичні огляди поодиноких визначніших

Фрагмент першої сторінки ілюстрованого часопису «Руска хата», який у публікаціях про д-ра М. Коса іноді називають «Українська хата»

„Надіслане“ не походить від Редакції.

НА Д І С Л А Н Е.

ПО Д Я К А.

Отсим почуваю ся до милого обовязку в сій дорозі зложити найщиршу подяку ВП. П. Др. **МИХАЙЛОВИ КОСОВИ**, ц. і н. штабовому лікарєви в Перемишлі, за цілковите виліченє моєї дитини з небезпечної недуги очної.

Франц Микрута.

Подяка Михайлу Косу, надрукована в газеті «Перемиский вістник» (Перемишль, 9 липня 1909 р.)

НЕ ВЫДАЕТСЯ
1912

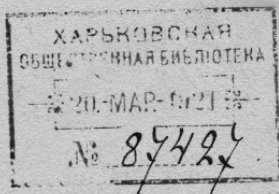
Mitteilungen der Ukrainischen Gesellschaft der Wissenschaften
in Kiew. Medicinische Sektion.

Band 2.

З Б І Р Н И К
МЕДИЧНОЇ СЕКЦІЇ
Українського Наукового Товариства
в Київі.

==
Книга 2.

145250

Київ.
Друкарня „С. В. Кульженка“, Пушкінська, власн. буд. № 4-й.
1912.

Титульна сторінка «Збірника медичної секції Українського Наукового Товариства в Київі». 1912 (з фондів Дніпровської центральної міської бібліотеки)

Зміст 2 книги збірника медичної секції.

1. Клінічний причинок до пізнання виливу крові перед сітківку. (Haemorrhagia praeretinalis). (З 3 малюнками). Д-р Михайло Кос	5
2. До казуістики піддіафрагмальних абсцесів. Д-р Є. Черняхівський	11
3. Організація медичної допомоги нічної доби у Києві. (З 4 таблицями). Д-р Ф. Лукянів	20
4. Гоїнна гнойових процесів рогівки ока антідифтерійною сирваткою. Д-р П. Блонський	41
5. Амебоїзм та плястичність нейрона. (З 1 таблицею) Д-р О. Черняхівський	57
6. Situs viscerum inversus totalis. (З 1 рентгенограмою). Д-р Е. Лукасевич	95
7. Жіночий тип расположения волосся на tuberculum picum у чоловіків. Д-р М. Вашетко	102

Inhalt des 2-ten Bandes.

1. Klinischer Beitrag zur Erkennung des Blutergusses vor die Netzhaut. (Haemorrhagia praeretinalis) Mit 3 Abbildungen. D-r M. Koss	5
2. Zur Kasuistik der subdiaphragmalen Abscesse. D-r E. Cernjachiwskyj	11

Зміст «Збірника медичної секції Українського Наукового Товариства в Києві», де вміщена стаття М. Коса. 1912 (з фондів Дніпровської центральної міської бібліотеки)

Брати Коси. Стоять зліва направо Михайло, Андрій, Осип
(з родинного архіву Надії Кос)

Французький філософ-позитивіст Іполіт Тен, погляди якого поділяв і підтримував М. Кос

Визначний громадський діяч, благодійник, меценат української культури, агроном, землевласник, видавець, публіцист Євген Чикаленко. З М. Косом їх пов'язувала багаторічна дружба

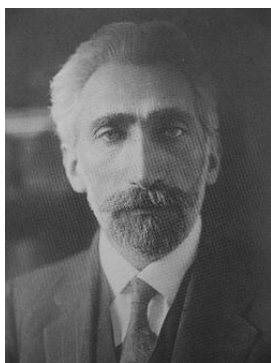

Український політичний та громадський діяч, прозаїк, драматург та художник Володимир Винниченко

Обкладинка роману В. Винниченка. М. Кос у своїй рецензії піддав роман «Чесність з собою» гострій, але аргументованій критиці, оцінивши його як шкідливий для моралі і світогляду молоді

Крушельницький А. В., редактор шкільних хрестоматій, в яких друкувались матеріали М. Коса про окремі країни та держави

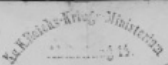

Могила доктора Михайла Коса на головному цвинтарі у Перемишлі (поле 27). Фото Юрія Гаврилюка

ДОКУМЕНТИ З ОСОБОВОЇ СПРАВИ (з фонду Австрійського державного архіву)

Herr Freiherr v. Spreti
 als
Regimentsarzt
 des
Regiments

Name: Herrn v. Spreti
 Charge - Rang: Regimentsarzt 1. Klasse

Geboren: in Komarno, Ungarn am 1. December 1863
 Heimatszuständig: Nach Komarno, Ungarn
 Religion: Orthodox
 Persönliche Verhältnisse, Studien vor dem Eintritt in das k. k. Heer:
Studium der Rechte in Wien, Promotion zum Doctor der Rechte am 15. Juni 1888
 Wann und wie in das k. k. Heer getreten: am 1. December 1888 als Regimentsarzt
in das 1. Regimentsarztamt in Wien

Privat-Verhältnisse:

Jahrgang	
1888	<u>ledig, ohne Vermögensgegenstände</u>
18	
18	
18	
18	

Decorationen:

Inländische:

Fremdländische:

Strafprotokollauszug.

Qu. M. K. 101 2. Michael Hos

Fortlaufende Zahl	In welcher Charge die Strafe erlassen	Bezeichnung der strafbaren Handlung	Art und Ausmaß der Strafe	Von welchem Kommando (hierbei) die Strafe verhängt wurde	Wann in Arrest gesetzt	Ob die Strafe vollzogen, od. ob u. in wie weit, dass von wen sie nachgesehen wurde
		<i>Freiwillig</i>				
		<i>Prämial, am 4. September 1908</i>				
		<i>Magistrat</i>				
		<i>11 Monate, vom 12. September 1909.</i>				
		<i>Arbeitsdienst</i>				
		<i>Prämial am 10. August 1910.</i>				
		<i>Arbeitsdienst</i>				

66 67

57

Reinpare.

Truppenkörper: Infanterie-Regiment Nr. 10

Name: F. med. Hofrat KOS.

Charge, Rang: Chirurg-Adjutant 2. Klasse 1. 75 1910, Rang Nr. 61

Geboren: am 1. September 1863 in Komornice Laznik Rußke im Galizien.

Heimathberechtigt: Komornice im Galizien.

Religion: griechisch-katholisch

Persönliche Verhältnisse, Erziehung und Studien vor dem Eintritt in das k. u. k. Heer: Lehrer am Gymnasium in Komornice Laznik, dann am k. u. k. Gymnasium in Krakau, dann am k. u. k. Gymnasium in Lemberg, dann am k. u. k. Gymnasium in Wien.

Wann und wie in das k. u. k. Heer eingetreten: am 1. September 1881 bei der Einberufung zum k. u. k. Heer in Komornice Laznik, dann am 1. September 1882 in Krakau, dann am 1. September 1883 in Lemberg, dann am 1. September 1884 in Wien.

Später absolvierte Schulen u. dgl.: am 1. September 1885 in Wien, dann am 1. September 1886 in Wien, dann am 1. September 1887 in Wien, dann am 1. September 1888 in Wien.

Gesamtdienstzeit.

Ende August des Jahres	Effektive Dienstzeit			Erhöht anzurechnende Dienstzeit			Anrechnungsfähige Gesamtdienstzeit			Ende August des Jahres	Effektive Dienstzeit			Erhöht anzurechnende Dienstzeit			Anrechnungsfähige Gesamtdienstzeit		
	Jahre	Monate	Tage	Jahre	Monate	Feldjahre	Jahre	Monate	Tage		Jahre	Monate	Tage	Jahre	Monate	Feldjahre	Jahre	Monate	Tage
1881	24						24												

Inländische Dekorationen, dann Belobungen

für Verdienste im	
Kriege	Frieden
	<u>Belobung für Verdienste im k. u. k. Heer für vorzügliche Vorkämpfungen im k. u. k. Heer am 1. September 1885 in Wien, dann am 1. September 1886 in Wien, dann am 1. September 1887 in Wien, dann am 1. September 1888 in Wien.</u>

P. 20. 1884. A-47. B. 4. (Bilddruck) - C. Kaiserliche Reichsanstalt (K. Hof- u. Staatsdruckerei)

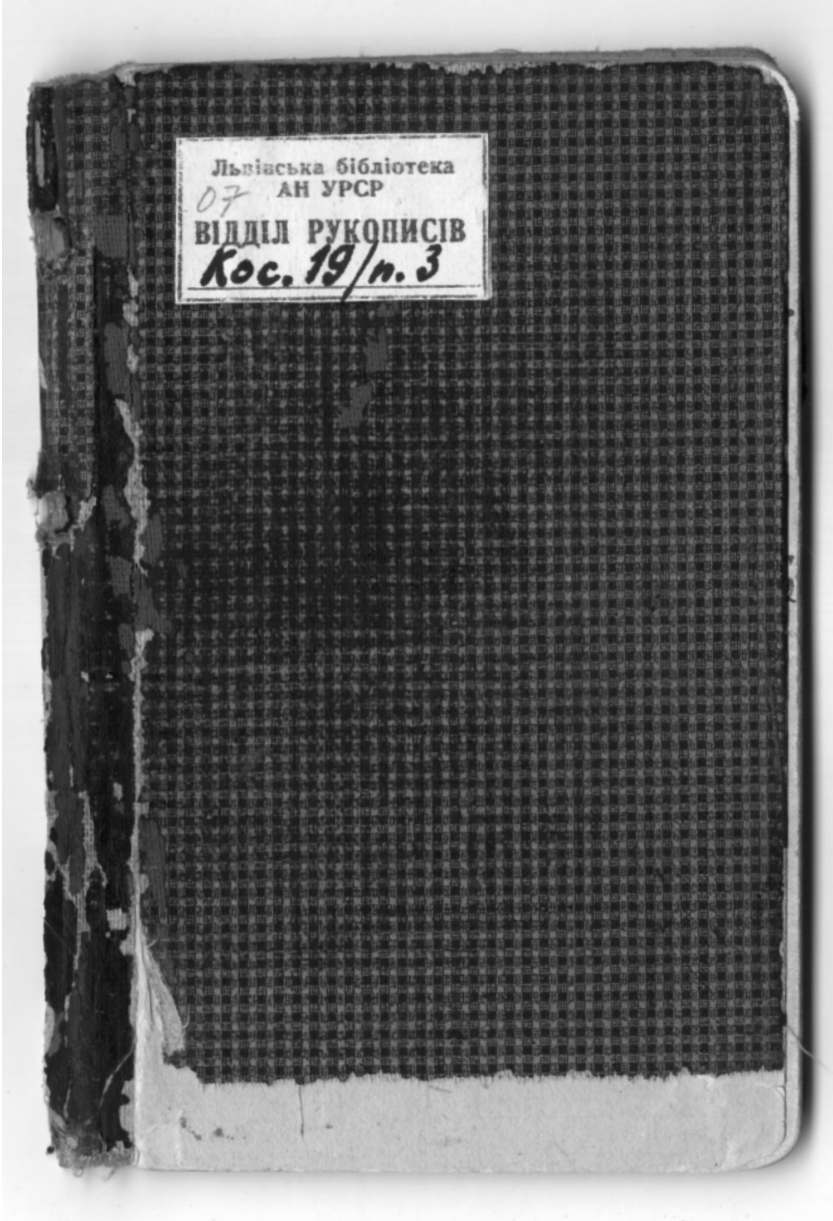

ЩОДЕННИК ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (8.08.1914 – 26.01.1915)

Впродовж Першої світової війни д-р Михайло Кос працював у гарнізонному шпиталі № 3 в м. Перемишлі. Про фронтові події, госпітальні будні, думки та переживання військового лікаря розкажуть його щоденники. Написані вони німецькою мовою та охоплюють період з 8 серпня 1914 р. до 16 травня 1918 р. Всі вісім щоденників зберігаються у фонді відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Для ознайомлення пропонується перший щоденник. Його записи охоплюють події з 8 серпня 1914 р. до 26 січня 1915 р. Цікавим є те, що перший запис у щоденнику зроблено через сім днів після офіційного початку Першої світової війни – 1 серпня 1914 р.

Drozdowski Stanislaus
Wien, IV. Trappelgasse 5, N. 22
Haturczyński Johann, Wien, XVI. Ottakring-str. 21,
Bilenkyj Jaroslav, Wien, XVI. [30. N. F. 45.
Hubergasse, 14, J. H.

Beigel Hermann, fundatura Stoivici N. Galatz,
Rumänien.

Dr. Michael Pacrowskyj, Wien III. Adamsgasse 27. J. 9

Andreas Felenskyj, Wien VII, Neustiftg. 93, H. 2, T. 34

Siegfried Thirer, Jassy Ru.

me. u. u. u.

Exp. d. depos. bank Stari,

Slaw

Tagebuch

Dr. Michael Kos

Oberstabsarzt

B. B. 14. 5. Mo. Tag. Seit Veröff. der Mos. be-
stand Ernährung der Psyche (S. 71) Die am halb-
wegs ruhige Gedanken unruhig macht. Schlaf
sich auf fallen, Körperlich & geistige Leistungsfähigkeit
wurden stark vermindert. Erdmüde war so
Gedanken ob ich fähig werde zu denken, wofür ich
ausserhalb bin. Am 6. 8. abends ess ich zum 1. mal
gut seit der Woche und schlief zehntel. Heute
glaubte Körperlich der normalen Natur zu werden.
geistige Interesse ist für alles kühlt, Mütter,
gesellschaftliches Gefühl, Leben wenig oder
keine Interesse, aber empfindet ich es ist
lästig. Wäre aber zu denken, dass ich meine
Aufgabe für Mos. Woche zu beherrschen er-
folge. In den ersten 6 Tagen hier wird das
auffällige Weinen, das ich sehr verurteilt zu
unbedürftlich, nicht selten. Die Zusammenkunft
in Hulo & Tränen können wegen der Gedanken,
dass die einfache Individualität mit dem Allge-
meinen Trent unerkennlich, das sie sich ganz
bis zur Vernichtung der Mos. Woche opfert.
Dieses große Opfer der Einheit erleben mit
großem, lässt mich weinen. Heute kam ich
das Weinen kann einige Male, Kunst und
in leicht beherrschbar unklar vor. Dafür
rafft sie der Gesamtheit auf, die Situation zu be-
herrschen. Ich orientiere mich in den vielen &
zahlreichen fernungen. Da 200 Hpro & 300 Mann an
Zinsen wie nicht - 900 Stellen 2 1/2 Tausend

Vorfließland beginnen und nicht untergeordnet
sein. Unternehm'n ist vieler formel. teils bei
ih auf dem Wege durch Paueravensland zu er
setzen.

10.8.14. 7. M. T. Gestern 6h früh kamte alle
Jakobowitz 15 Paar Pferde in Prastowee nicht gehen,
weil Offiziere erst 9h zur Übernahme kamen. Auch
Nachmittag: Offiziere saßen beim Glas, sie
verschieben Übernahme der Pferde auf heute. - Wie
anders die Äuße! täglich offene 7h bis 7h abend
mit mir, besorgen alle Kleinigkeit, sogar
Ordnungsteil, welche zumeist niemand
verlässt. Es da ist. Ähnlich wird Meserakomina
pfe. streuen. Gestern inspizierte uns J. San. Chef,
gab sich zufrieden über den Fortgang der Einrichtung
arbeiten. Er ist ruhig, das es wohlkaut wirkt.

11.8.14. 8. M. T. Gestern wurden 397 Betten von J. R. 77
übernommen, statt 885, weil Arme-Kommando in der Lager
kommit. Diese plötzl. Minderung des Arbeitsplanes
verfügt stark die viel langsam Kryptellinisation
Erklärung der G. Ex 1.

12.8.14. 9. M. T. Leere Strohsäcke für 503 Kranke
und 245 gesunde gefasst, davon 100 mit Stroh ge-
füllt. Äuße. Reiz. vollauf gefasst, auch heute bei-
nahe. Äuße vollauf mit fassungen o. occupiert,
ebenso apotheken. Es existiert nur 1 Offizier. Sogar

Waffen fand Apotheker. Deswegen teilte der
Hauptmann 4-2-8 fol. Spitaler aus, die gestern
begonnen selbständig sich zu organisieren.

abends: Zustand TOHU VABOHU best. sich lang-
sam. Truppen rücken ab mit Eichenlaub auf
der Koppe; Geheißgezeiten in die Hand mit
Lumberwerk bedeckt, abess ihre Pferde; diese
Bedienung. Partone durchkreuzen die Stra-
ßen mit belaubten mächtigen Leibern. Man
fühlt nicht, was heißt keine Not wäre. Man
fühlt den Ernst der Zeit, aber es scheint das
die Verzweiflung, Kopflosigkeit langsam
des ersten Besonderen Platz macht.
Dabei kann man logisch denken, schwer
ernst sein, aber nicht unfähig, was man

17.8.14. M.M.T. Störung, verursacht durch Ab-
änderung der Bettenfassung, noch nicht behoben
Es fehlen noch ± 300 Betten. Gestern kamen die er-
sten 3 kranken Civilarbeiter von der Genie di-
vision. Sie werden verpflegt mit Pflanzgemeinschaft.
Da Spitalmaschine nur in groben Umrissen fertig,
Details noch lange nicht fertig. Alle 9 Civilärzte
sind schon da. Küchenpersonal, welches wurde
von gestern an in Verpflegung aufgenommen: für 4
Küchen à 4 Personen. 5. Küche besorgen die Non-
nen selbst. Gestern wurden 10 Teologen (Sogewei) empfangen
präzisiert und 6 Frau. Studenten Mad. in der

15.8.14. 12. u. T. freiwillige Stud. v. Medizin, jorru:
sentiert am 12/8 kamen werden 93/8 noch 14/8. 10
Teologen kamen gestern. Ihre Verwendung ist
vorläufig beinahe keine. Jedem muss Beschäfti-
gung gemacht & in die Hand gelegt werden. Inzwi-
schen haben wir Alle die Hände & Köpfe voll
mit Strafpfand, Strickrücken, Waschen der Küchen,
fassen von Bretten, Täuschern von den Tründern.
Gestern kamen 3 Verletzte Arbeiter ins Spital.
Gestern wurden 400 Patienten, f. Sp. l. bestimmt für
Abstrichen des Kranken des G. Körpertheil.

Abends: Endlich nach 15 Tagen von je 12-13
Stunden tägl. Arbeit sind alle 900 Bettan
gefasst. Heute konnten mit. Requir. sind gelockt
werden auf 5 Kr. ab., gehen die Küchengeräte.
Heute sind alle 4 mangelhafte Küchen herbe
geheißt worden & benutzbar.

17.8.14. 14. u. T. Anzeigekomm. EA. Joseph kam
nach Genépt, wohin im Lager 77. Strassenverkehr
für abrückende Feldformationen (Spital) geschlossen.

18.8.14. 15. u. T. Demigen trauriger Nachrichten aus
dem Anzeigekomm. Lager: Oberst JR 4 an der russ. Grenz
gefallen, aus Hinterhalt erhorren. Ein Escadron
bei Jordan niedergewacht, weil sie unzu-
sicherer guten nachliessen. Ferneres Mangel der
Abstrichen bei Feldformationen wird mit
Bataillon & Unzufriedenheit besprochen, da
keine "Jouren & Proposoren" sind zum Dienst

meldeten. fest fest-1. hat 47 Kranke. In
nächstes ist es eingerichtet. Wird angefangen
mit Waschen, Reiben etc.

19. 8. 14 16. M.T. Krankenstand 88. Offiziere des
f. Spit. trachten wenig in meine Nähe zu kom-
men, obwohl ich seit mehreren Tagen ~~so~~ auffordere
dies zu tun, durch viele Tätigkeiten, die in ihre
Competenz fallen müssen, selbst aber durch Studen-
ten besorgen lassen muss. Drei Mann (1 f. Spit-
Kranke & 1 Ruher) müssen mit Gan. Sp. 3 ab-
gehen werden; während des Aufgebens ging der Offiz.
zu Stadt, in die Kranken ~~gehen~~ die Schule,
beimal weggeführt, in Offiz. der Mag. Schließ-
el nicht zurück. Inzwischen kam Nachschick
von Aufh. Kumpel; 30 Gewächse besorgen; es
war 7^h abend; Aufnahme dauerte bis 8^{1/2}
Joh. machten 3 Kiste Schreiberecke, nebst
2 Schreibern. Kein Offizier, obwohl gestern
ich dies ihnen gegenüber hervorhob, dass
Spätereben spät in der Nacht gemacht wird.
Der Küchengehl in der Einkauf der Wirtin, alle
Tätigkeiten, die nicht die Besorgung des
Rechnungsplanwerks sind, der es Ceiter bester
besorgen muss, mangels der Unterstüßung
seiner der anderen Offizier.

20. 8. 14. 17. M.T. Es kostet Kampf mit Landsturm-
ärzten, so davon zu übergehen, dass die Beobach-
tung der "lastigen" administrativen Schreibereien

22. 8. 14 19. M.T. Vorgehalten dem Chirurgen ⁵ sagt,
das er die Leute beschimpft auf nationaler Basis,
das er nicht ist gegen Kranke, Pflegerinnen (Non-
nen), Studenten. Des 1. Todte: ein Arbeiter, dem beim
Holzfällen der Schädel bis auf Knochen entblüht wurde,
Hirnerscheinung, bewusstenlos, Tod nach 36 Stunden.

Result des Spitals (bei Filipinamerika) durch Bischof
Čelkovič. - Aufnahmefähig mit 900 Betten, Kranke 122

23. 8. 14. 20 M.T. Vorgehalten dem Chirurgen, dass die
Kranken präjud. - Sieg der Däubler & Matzinger & Franz Gops.
- Russ. Landein bis würtlich Kaulberg, 1 vom Genesort,
1 gefangen. - Gestern war barz in Gpt. nith. Caplan Komar
Michaj, vom Bischof zugestimmt.

24. 8. 14. 21. M.T. Beim Einrichten über Kran. altst.
zeigt sich, dass Landv. einige wenig prakt. Ideen
haben das Bestehende russ. gut & praktisch
zu arrangieren. Sie haben aber keine Idee zu ver-
stehen nicht Ordnung primitiver Art einzu-
führen; verstehen nicht zu befehlen, fürchten
es beinahe. Einer, der als Arzt gedient hat, sieht
vorteilhaft von den Russen ab; man merkt ihnen
Disciplin an gegen höhere in Disciplin der Un-
tergeordneten gegen ihn. Schluss: Jeder Leutnant
soll bei Militär dienen, wenn er nicht
gerade ein Krüppel ist; damit es. es im
Kriege von größerem Nutzen ist, als ohne
mit Discipliniertheit.

26.8.14. 23. u. T. Landsturmmänner haben keine Chose, sie dürfen niemals. Heute hätten zum 1. Male vom fest. San. Chef, dass es gewünscht wird, sie uniformiert zu sehen, mit 1. Sterne; viele tragen 3 u. 2. Sterne aufgenäht auf Civilweide. Ihre Gebühren: niemand weiß, was ihnen zu rechnen ist. Bis nun wurde je 20k täglich verordnet. Inger, sehen sollen sie mit Kautschukgebühren betonen, wobei das Kriegsverdienstgesetz z. B. für Kran. Kampfer 8k pro Tag zulässt. Wabre Turen Babel: Ähnlich mit Vorpannsfäden: soll Beginn jedes Paar Pferde mit Wagen 9kg heute köstlich vom fest. San. Chef, dass ihnen Gebüh. 4k für Tage, wo sie nicht beschäftigt sind, und 9k an beschäftigten Tagen. Ergo: wenn die Vorpannsfäden z. B. 100 Leinwand zum Tanzen führt, kriegt sie 9k, sonst würde der Halb 5k ersparen! Wahrscheinlich bessere Transport! - Die Landsturmmänner zeigen wahre Abneigung gegen die Kernan administrative Agenda bei Aufrechnung & Entlohnung der Kranken. Dafür existiert wahre Wille im Ausschöpfen extranormale Heilkräften.

27.8.14. 24. u. T. Eisen N-6, je 100 Kilometer Reise, je 100 Kriegsverdienstgesetz. - Verpflegung der Kranken laut bestehender Vorschrift verlangt sozusagen eine Logarithmenrechnung. Die III. D ist überflüssig schon mit Frieden, in Kriegs